

Vabadussõja Tähistel.

Väljaandja: VABADUSSÕJA MÄLESTAMISE KOMITEE.

Vastutav. ja tegevtoimetaja: kolonelleitnant O. KURVITS.

Toimetuse aadress: Tallinn, Pagari t. 1; telef. Kaitseväge 195.

Nr. 7.

Tallinnas, 3. novembril.

1934.

Seda numbrit on trükitud 30.000 eksemplari.

Ärimehed kasutage „Vab. Tähistel“ oma kaupade reklaamimiseks. Kuulutused võib saata Vabadussõja Mälestamise Komiteele, Tallinn, Vene t. 1, pk. 286. Kuulutuste hind kuulutusteküljel 15 s. mm.

Kivid peavad kõnelema ja kui tarvilik koguni kisendama.

Paari aasta eest olin Ameerikas. Palju üksikasju ning muljeid sellelt reisilt veerevad aja merde. Kuid üks suur elamus jäi: New-Yorki sissesõites tervitas meid ja väljasõites sellest hiiglalinnast jättis meiega jumalaga suur Vabadusmonument sadama suus. Ikka mõllen vahel sellele. Ta vaatās kaugele ja mõju ulatub üle aegade.

Inimese mälu võib kergesti palju unustada. Ka ei ole tulevased generatsioonid nii otseselt ühenduses meie kangelasvõitlusega vabaduse eest. Üksikud mälestussambad siin-seal meie kodumaal kõnelevad valdadele ja kihelkondadele muistse päevade mälestustest, mil varisesid vaprad vennad, mil rajati iseseisev Eesti riik.

Kuid üks monument riigi pealinnas peab kõnelema kogu rahvale, sellest, mis olnud minevikus ja mis olema peab.

Minevikus on olnud vaprad vennad, kes kodumaa vabastanud!

Ja tulevikuski ei pea nende sugu kaduma!

Sümboolne graniitne mälestusmärk peab seda tahtmatult vajutama iga tulija ja minija südamesse. Kõnelema igavest tulekeelt järeltulijatele.

Kõnelema!

Ja kui peaks vaja olema, siis kisendama üle kodumaal! Kutsuma kokku, liituma ühte ja seda ellu kutsuma ning tekitama, mis minevikus oli: mehi-kangelasid, sangareid, kellel kallis see kodumaa pind ja

H. B. Rahamägi,
Eesti ev. lut. usu kiriku piiskop.

muld, kuhu suur Jumal meie esivanemaid ja meid paigutanud.

Kaugele paistku ta! Tema mõju ulatagu üle aegade! Kõnelegu! Ja, kui tarvis, hüüdku kõue häälel: „Üles, vaprad velled!“

22. X. 1934.

H. B. RAHAMÄGI,

Tallinn, Toompea. Eesti ev. lut. usu kiriku piiskop.

isik täidab vaid suurt ülesannet, mis rahvas kui tervik talle peale pannud.

Meie kõik peame teenima rahvast iga hinge tõmbega, vere rütmiga, mida maa ja rahvas meis tuksuma pannud.

Muistne eestlaste rahvus väljendus sügavuslises elamuses, rahvusreligioonis, mille ülesandeks kooskõlastada ja suunida rahva elujõudu ühele eesmärgile.

Üks rahvas — see on üks hing, üks elumõte, üks olemisolu siht.

See oli suur eesmärk, kõrge siht elada ja püüda iseseisva rahvusena — natsioonina.

Täna, hingedepäeva ööl — surnute paraadil, esinevad ka kõik need, kes läksid Maanlasse võideldes, töötades selle rahvuse ja iseseisvuse eest. — Esinevad need, kes läksid Maanlasse mitte halli, jõuetu raukadena, vaid elujõuliste noortena, — võideldes relvaga Eesti rahvuse püha aate teostamisel. — Nad võitlesid, murdusid ja langesid! — Nende arv on lugematu, nende nimi on Tundmatu Eesti sõdur, nende haud on igalpool kodumaa pinnal, ka kaugel naabermaades Skandinaavias ja Venemaal.

Tuletame meelde kas või Lembitu aegseid sõjakäike Väina kallastele, Rootsi, Taani ja kaugele Pihkva taha, kus võitlesid ja surid Eesti sõdurid. — Ja pärastisi arvurikkaid Ordu sõjakäike, mida sunnitud oli kaasa tegema ka Eesti sõdur. — Tuletame meelde Gustav Adolfi võidurikkaid lahinguid Lützeni all ja Breitenfeldis, kus kuninga armee võitlesid ka eestlased-sõdurid; Kaarel XII maailmakuulsat Narva lahingut ja tema armee pärastist hävinemist Poltava all. Eks seal võidelnud ka kaasa eestlane? — Ja pärastised Krimmi, Türgi ja Jaapani sõjad ja lõpuks suur Maailmasõda, kus 10-ned ja 10-tuhandad eestlased sõdisid ja langesid.

Ja täna hingedepäeva ööl avanevad ka meile üle 5000 kangelase haura, kes langesid Vabadussõja lahinguväljal. Ka nemad tõusevad hingedepäeval! — Nad tulevad Lõuna-Eesti ja Viru rinde lahinguväljadelt, tulevad Võnnu, Volmari ja Riia ühishaudadest, üle Veliikaja Pihkva tagant ja Krasnaja-Gorka alt. Nad tulevad! Ja täna hingedepäeva ööl kõnelevad nad meile suurest kohusest, ülesandest, kõrge eesmärgist, mille eest nad surid.

Nende tumm jutt, nende koltunud näod ja purustatud liikmed tõestavad meile: üksik isik on vaid jätk, lüli pikas ahelikus, mille nimi on rahvus. Selle püha rahvusaate eest nemadki surid.

Nende tumm jutt kohustab meid, kohustab meid rohkem, kui oleme seda tänini täitnud oma rahvuse — oma riikluse heaks, millest meie vaid väike osake.

Ja oma rahvuskangelaste mälestuse ees painutame aukartuses pead, nende ees, kes paremad olid kui meie, kuid kelledega ühiselt ka meie tahaksime paremaks saada — täna, hingedepäeva ööl.

Rahvuskangelastele hingedepäeval.

Kolonel A. JAAKSON'i kõne „Estonias“ 25. oktoobril 1934. a.

Täna on hingedepäev! Täna avanevad arvatud hauad ja tuhanded esivanemate hulgad tulevad elavate keskele. Täna puruneb hetkeks vahesein surnute ja elavate vahel ja hauatagant tulijad õnnitlevad meid. — Nad tulevad Toonela tubadest, Maanala majadest, nad tulevad heade kaitsevaimudena, nad otsivad kokkupuudet elavatega.

See on hingedeage, surnute kultus, vana muistsete eestlaste usund! — Eestlane otsis sidet jumalusega surnute kultuses, hingede päeval. — See oli sügav usuline elamus, millele me esivanemad andusid harda, lihtsa ja puhtameelse palvega.

Muistisel eestlasel oli jumaluseks igavesti elav loodus, see ääretu energia allikas, mis valitseb igavikust igavikuni. — Iga üksik inimhing oli vaid osake, kuid üheõigusline liige, sellest suurest ju-

malusest. Iga üksik inimene oli tihedas kokkupuutes kogu ümbritseva loodusega — jumalusega, kes inimlikult kaasa elas, kaasa tundis ja kaasa kõneles. Iga inimene oli kokkupuutes ka minevikuga — pika esivanemate reaga, heade kaitsevaimudega, kes üle haudade, hingedepäeval, ulatasid talle oma õnnitava käe.

See oli muistne eestlaste usund ja tollel muistisel usundil oli ja on sügav rahvus-psühholoogiline tähtsus ja tähendus. — Iga üksik isik on vaid jätk, lüli — pikas ahelikus, mille nimi rahvas. Igas üksikus isikus elab edasiterve minevik — rahvus, natsioon, kes ette dikteerib meile tuleviku tee.

Minevikust laskuvad meie alateadvusse säde-med, esivanemate hingede pärandus ja üksik

Hästivalmistatud kehakate omab rõõmsa ning meeli ülendava mõju, isiku enese kui ka teiste suhtes. Kes kunagi meie rätsepaäri on austanud tellimisega, teab, et temale toodeldakse soodsa hinna juures kaunis töö.

Rätsepaäri

Max Johanson & Poeg.

Rataskaevu 22, Tallinn, telefon 432-89

(enne Lühikejalg 6).

Laos rikkalik valik inglisi ja kodumaa riideid.

Parim šokolaad on

Kave

Kõige täielikum, valikurikkam ja odavam ostukoht
tarvitajatele ja edasimüüjatele

kõiksugu paberi- ja kirjutusmaterjali kaupade

Joonistus- ja maalimistarvete ja igasugu kirjanduse alal

on ainult

Tallinna Eesti Kirjast.-Ühis. „Päevalehe“ raamatu- ja kirjutusmaterjali kauplused

Suur Karja (nr. 23) ja Jaani tän. (nr. 6) nurk. Kõnetraat 446-11.

Pikk tän. 2. Kõnetraat 428-83.

Veenduge selles, et kõige paremaid ja
moodsamaid hooaja uudiseid valmistab

A.-S. Rauaniit,
Tallinnas.

Nõudke kõikjal meie vabriku saadusi,
sest nad on odavad ja kõrge väärtuslikud.

ARSENAL

TALLINNAS, Suur Karjamaa tän. nr. 1.

TELEFONID: linnast Arsenali keskjaama: 426-86. Arsenali keskjaamast: 3-01 ja 3-63.

Valmistab:

uusi vaba- ja täpsuspüsse inglise ja vene padrunile ja ka üksikuid
vintraudu neile; uuemat tüüpi väikekalibriisi täpsuspüsse, 1932. a.
mudel; uuemat tüüpi väikekalibriisi täpsuspüstoleid, 1933. a. mudel;
dioptersihikuid, harilikke ja Lyman-tüüpiisi; rõngas- ja tulp-kirpe ja
kirbu-aluseid; püssi kontrollabinõusid: õõne kaliibri mõõtmise pulgad,
kontrollpadrunid, kuulide kalibreerimise abinõud jne.; püssi puhastus-
abinõusid: vardad, nõhised, õlitoosid jne.; padrunite laadimise abinõusid.
Jaapani vintpüsside ümbertegemine inglise padrunile. Harilikkudele
inglise vintpüssidele täpsusraudade pealemonteerimine. Relvade paran-
damine ja oksüdeerimine (mustamine). Gaasikaitsetorbikute (-maskide)
valmistamine kaitsevõet nõtete kohaselt. Nikeldamine, oksüdeerimine,
elektrotehnilised tööd. Vasevalu kuni 100 kg ja malmivalu kuni 500 kg. tk.
Mootori osade, hammasrätaste, lekaalide ja šabloonide valmistamine.

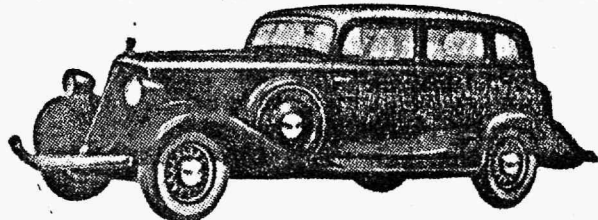
Müük ka järelmaksu peale kuni kuus kuud, ametasutuste või juriidiliste isikute
vastutusel või panga garantil vastu. HINNAKIRI TASUTA.

K.-m. Abramsohn

Tallinn, Viru t. 5, tel. 447-62.

Soovitab odavate hindadega kõiksugu välis-
maa ja kodumaa karusnahku.

Oma parkimise ja värvimise tööstus võimaldab
välismaa kui ka kodumaa toornahku asjatundliku
juhatusel vaive all turu nõuete kohaselt valmistada.
Müük suurel ja väikesel arvul.

Terve ilm avaneb Teile, ning Teile etu muutub vaheldusrikkamaks ja
nauditavamaks, kui omandate

„Studebaker“ sõiduauto.

Vestamata „Studebaker“ kõrgele kvaliteedile, suurimale sõidumuga-
vusele ja jõule, osutub „Studebaker“ siiski nii ostes kui tarvitades
odavamaks teistest. Masinad laos. Nõudke prospekti.

Esitaja: Joh. Freybach, Tallinn, V. Karja 8.

PÖLLUMEESTE KESKPANK

Tallinn, Vabaduse pst. nr. 1. Tel. 444-36, 444-38.

Võtab raha hoiule,

makstes hoisummade pealt aja-
kohast kõrgemat protsenti.

Annab laene 6—7% -ga

obligatsioonide, väärtpaberite, kulla
ja muul kindlustusel ning käemeeste
vastutusel.

Müüb — ostab välisvaluutat.

Müüb riigikassa pantkirjasid,

millega võib soodsalt tasuda asu-
nikkude talude võlgu.

Toimetab sissenõudmist, vekslite ja dokumentide
järel.

Saadab raha teistesse linnadesse ja rahvarikkamateesse
kohtadesse.

Toimetab kõiki pangatalitisi.

Põllumeeste Keskpanga liikmeiks on põllu-
majanduslikud ühised ja peremehed —
kinnisvaraomanikud.

Juhatus.

WHITE HORSE
WHISKY

VIHMAKUUBI

daamidele, bäreradele ja lastele,
musti, läikivaid, siidist, polda-
nist, õlitatud jne. ostate sood-
sasti vabriku kauplusest

CENTLEMAN

Viru 23.

Virumäe vastas.

Tartus, Raekoja tän. 6.

Klaas- ja portselaan

ja teiste
majatarvete
spetsiaaläri

A.-S. D. Mirwitz ja Pojad

Tallinnas, Estonia puistee 13.

Vabadussõja kangelas.

Leitnant Julius Kuperjanov. †

Hiljuti möödus 40 aastat meie Vabadussõja ühe silmapaistvama ja populaarsema väejuhi ning kangelaskuju surmapäevast. Olgu selle tähtpäeva puhul meeldetuletatud mõningaid andmeid tema eluloost ja tegevusest.

Julius Danieli p. Kuperjanov sündis 11. oktoobril 1894. (vana kalendri järele Mihklipäeval, 29. septembril) 1894. a. Pihkva kubermangus, Novorshevi maakonnas, kuhu tema vanemad olid välja rännanud, pidades väikest asundustalu.

Kodumaagatsuse sunnil siirdusid K. vanemad 1904. a. tagasi kodumaale ja omandasid Tartumaal Vana-Kuuste vallas Lalli talu. Noor K. paigutati nüüd õppima Vana-Kuuste ministeeriumikooli. 1914. aast. lõpetas ta Tartu kooliõpetajate seminari ja valiti sama aasta sügisel Kambja kihelkonnakooli õpetajaks, millist ametit pidas kuni 1915. a. alguseni, võttes elavalt osa ka seltskondlikust tegevusest.

Veebr. kuul 1915. a. mobiliseeriti K. Vene sõjaväkke. 15. aug. samal aastal lõpetas ta 4. Petrogradi lipnikkude kooli ja ülendati lipnikuks. Määrati selle järele teenistusse 5. Kiievi grenadeeride polku, mille koosseisus võttis osa sõjategevusest sakslaste ja austerlaste vastu. Lahingutes tõmbas ta endale nii ülemate kui ka kaasvõitlejate tähelepanu oma surmapõlgava julgusega, osavusega ja alluvate tundmisega ning nende eest hoolitsemisega. Eriti oli ta tuntud oma õnnestunud luureretketega. Vahvuse eest sai ta Georgi risti. Ühel neist sai ta mõlemast jalast haavata ja haiglast välja tulles saabus ta leitnandi aukraadis kodumaale tervisparanduslikule puhkusele.

Äraootamata lõplikku tervenemist astus leitnant K. 1. nov. 1917 Eesti tagavara pataljoni Tartus, kus 29. nov. s. a. määrati pataljoni ülema abiks.

Eesti tagavara pataljon elas tol ajal üle rasket enamuse kriisi, mis tikkus pinda võtma ajavaimu ja vene-läti sõdurite otsesel mõjutusel ning eeskujul. Leitn. K. pühendas kogu oma energia pataljoni võitlusvõime ja rahvusliku vaimu säilitamisele, milline tegevus teda viis teravasse vastollu enamlastega. Kuid tema isik oli juba siis sedavõrt populaarne, austamisväärne ja suure poolehoiduga sõdurkonnas, et enamlased kartsid tema vastu järsumaid surveabinõusid tarvitusele võtmast.

Saksa okupatsioonivägede tulekul ja vene korralagedate väeosade maalt väljajätmisel leitn. K. oli väsimatult tegev avaliku korra ja kodanikkude julgeoleku kaitsel.

Pärast eesti rahvusväeosade laialisaatmist Saksa okupatsioonivõimude poolt, aprillis 1918. a., K. asus oma isatallu. Siin ei püsinud ta kuigi kaua tegevuseti — tema energiaküllane ja aktiivne iseloom ja nunes üldsusele kasuliku tegevuse järele! Varsti ongi leitn. K. täie innuga pörandaaluse, salajase kaitseorganisatsiooni loomisel Tartumaal tegevuses. Ühtlasi käis tema kaudu side pidamine Tallinna keskkorraldaja ja Võrumaa organiseerijate vahel. Vaatamata ülesandele hädaohtlikkusele (sakslased pidasid eesti ohvitseri teravalt silmas!) ja suurtele takistustele, suutis leitn. K. töötada väga tulemusrikkalt.

Eesti Ajut. Valitsuse ülesti võimulepääsemisel, novembris 1918. a., leitn. K. saab Tartumaa Kaitse Liidu ülemaks, mille ta kiirelt organiseerib varemalt loodud salajaste rakukeste alusel, ehkki olukoord organiseerimiseks oli ka nüüdki äärmiselt ebasoodus. Nii saksa okupatsioonivägede lahkumisel nõuab Peipsi rannik kaitset, on tarvis tõkestada toiduainete maalt väljavedu, järjest intensiivsemaks muutuvat enamlaste kihutustööd jne.

28. nov. tungivad N.-Vene punaväed Eestisse ja leitn. K. langevad osaks nüüd juba puht-sõjalised ülesanded — tõkestada vaenlase jõudude edasitungi Tartu sihis kagust, idast ja loodest. Leitn. K. kogu aeg organiseerib neis suunades vastupanu. See on raske ülesanne. Üldine meeleolu langus, relvade ja lahingmoona puudus ja palju teisi tegureid mõjuvad kaasa, et Tartut ei suudeta kaitsta.

Tartut taandus leitn. K. oma väikse salgaga 21. detsembril Käreveresse ja seal paar päeva hiljem Puurmanni mõisa, kus asus brigaadi ülema loal

vormeerima oma nimelist partisanide-salka, mis teatavasti sai eelkäijaks Kuperjanovi partisanide pataljoni ja rügemendile. Tema siht oli luua salka ainult tublidest, distsiplineeritud meestest, kes kõhklematult järgneksid omale juhile igasuguses olukorras. Üheaegselt kuulutas leitn. K. välja ka ümbruskonnas mobilisatsiooni oma salga ja teiste väeühikute täiendamiseks.

Siin saab leitn. K. kuulsaks ka oma ootamatute retketega vaenlase seljatagusesse ja mujale, mis väga närveerisid vaenlast ja langetasid tema meeleolu. Teisest küljest need retked olid heaks lahingkooliks äsjamoodustatud üksusele, andes sellele tubli ja karastatud aluspõhja.

11. jaanuariks on leitn. K. salk tõusnud 240-le jala- ja 45-le ratsamehele. Samal päeval leitn. K. salk asus pealetungile. Küla langes küla järele ja juba 13. jaanuaril jõutakse välja raudteeliinile ja luuakse side Tapa poolt edasitungivate soomusrongidega. 14. jaan. vallutasid K. partisanid ja soomusrongid Tartu. See oli esimeseks suuremaks ja tähtsamaks võiduks meie Lõunarindel.

Leitn. K. määrati Tartu garnisoni ülemaks. Kiirelt paneb ta maksma korra. Oma salga moodustab ta siin ümber pataljoni.

Leitnant JULIUS KUPERJANOV †

Suri Tartus 2. veebr. 1919. a. Paju lahingus 31. jaan. saadud haavamise tagajärjel.

23. jaan. lahkub pataljon rongiga Tartust Elva ja asub positsioonile Elva-Uderna joonele, et koos soomusrongidega alata 25. jaan. pealetungi Valga vabastamiseks, mis kujunes võidurikkaks, ehkki pataljonil tuli lüüa terve rida veriseid ja raskeid lahinguid mitmekordses ülekaalus oleva vaenlasega.

27. jaan. jõudis K. pataljon Sangastesse. Samal päeval oli pataljonil äge lahing Kikka talu juures, kus kriitilisest olukorrast päästis ainult leitn. K. isiklik vaprus ja külm veri. 28. jaan. kestsid verised võitlused Sangaste rajoonis; jaam käis korduvalt käest kätte ja alles soomusrongide kohalejõudmisel vallutati see õhtuks lõplikult. 29. jaan. tungiti edasi ja 30. jaan. vallutati Paju mõisa, vaenlase viimne toetuspunkt Valga kaitseks.

Kuid vaenlane, kellena siin peamiselt esinesid läti punased kütipolgud, sai uusi abivägesid juurde ja algas veel sama päeva õhtul vasturünnakut, et Valka, kui tähtsat sõlmpunkti, maksku mis maksab enda käes hoida. Vaenlasel õnnestuski südaösel sundida K. pataljoni Paju mõisat maha jätma.

31. jaanuari lõunapaiku asus leitn. K. ülesti kahe kompaniiga Paju mõisa vallutamisele. Et soomusrongide tule toetus puudus, siis mõisa kiviaia taha peidetud vaenlase kuulipildujad võisid külvata surma ründajate ridadesse; umbes 100—200 m kaugusel mõisast vaibus rünnak vaenlase tule all. Hulk ohvitseri oli rivist juba välja langenud. Vasakul tiival pealetungiv kompanii sattus segadusse. Kompaniide

liitekohal kogu aeg liikuv leitn. T. nägi seda ja võttas piki rinnet vaenlase kuulidesaju all selle kompanii poole, et isiklikult viia kompaniid rünnakule. Äkki varises ta kokku — teda oli tabanud vaenlase kuul, mis oli tunginud käest läbi külje sisse ja viigastanud kopsu ning neeru. Lähedalolejad partisanid ruttasid appi ja kandsid oma armastatud juht välja vaenlase kuuliderahe alt ja toimetasid tema Sangaste jaama, kus anti esmast arstiabi.

Vahepeal arenes lahing edasi. Partisaanidele jõudsid appi soomlased ja soomusrongid ning Paju mõisa vallutati kell 17.30 pärast lühikest, kuid äärmiselt vihast tägivõitlust.

Sangastest evakueeriti raskelt haavatud Kuperjanov Tartu haigemajja, kus ta suri 2. veebruaril kell 5.30. 6. veebruaril viidi tema põrm suurte auavaldustega viimsele puhkusele Maarja kalmistule, kuhu hiljem talle püstitatud ka hauamälestusmärk. Vabariigi Valitsus on tema teeneid hinnanud Vabaduse Risti II liigi 2. ja 3. järgu annetamisega.

Nii lõppes meie Vabadussõja ühe silmapaistvama ja teeneterikkama kangelase elutee.

Leitn. Kuperjanovi sõjalised teod ja teened tohiks vast üldtööd põhjal anda teatud üldpilti, tema lähemaks iseloomustamiseks on aga vajalik allakriipsutada veel mõningaid tema iseloomujooni.

Väliselt oli leitn. K. väga tagasihoidlik, vahest koguni sõnaaer. Enesest ja oma tegevusest ei armastanud tema kunagi rääkida. Isegi oma ametlikkude esitistes püüdis ta võimaluste piires sellest hoiduda. Väliselt oli ta alati äärmiselt rahulik ja külma-vereline. Juba leitn. K. juuresolu mõjus kuidagi rahustavalt ja seda ka kõige ärevamas ning kriitilisemas olukorras. Selles mõttes oli tal palju sarnadust Vabadussõjas langenud sõjakangelase kapten A. Irvega. Sõduritel oli pime usk tema juhtimisosavusse ja nad olid valmis talle järgnema igasuguses olukorras. Kuperjanov kunagi ei otsinud, ei püüdnud leida sõdurite poolehoidu sihilikult, kunstlikkude abinõudega, vaid see kõik tuli, nii öelda, iseenesest. Ta oli hea inimestetundja ja hea organisatsioon.

Välise, näilise rahulikkuse taga peitus K-is aga palju seesmist tuld, kääriivat otsimisvaimu. Tal oli siiski impulsiivne, tasakaalukas iseloom. Kuid sealjuures teinimine.

K. oli tuline isamaalane ja rahvuslane, kelle kõik paremad soovid, püüded ja sammud olid pühendatud kodumaale. J. J.

Naumann Erika

Naumann-kirjutusmasinad
Kr. 195.— alates.

Naumann-õmblusmasinad
Kr. 100.— alates.

Naumann on kvaliteet.

Soodsad järelmaksu tingimused.

Kr. Saar & Ko.

Tallinnas, Viru 3, tel. 461-20.
Tartu, Kaekoja 2, tel. 6-94.

Tallinna kivitrukikoda
R. TOHVER & Ko.

S. Tartu maantee 49 Telefon 313-07

Offsettrükk
Kivitruk
Raamatutrükk
Reljeeftrükk

Mehaanilised jalanõud

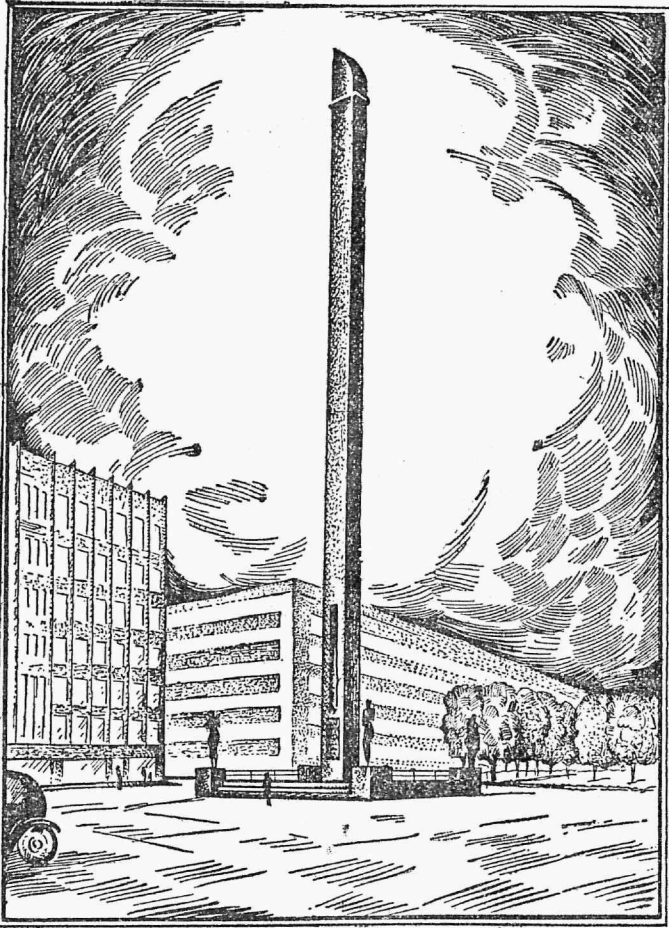
Oma ärid:

Tallinnas, Viru 6, Vanaturukael 3.
Estonia all 7. Õlepruuli ..

Tartus, Kaubahoov 3. Pärnus, Rütli 29.
Valgas Kesk 23. Jännesselja 5-a.
Petseris, Turuplats 10. Tõrvas, Tartu 2.

Juhatus: Tallinna Manufaktuur ja Kaubanduse A/S. Tallinnas. Kuninga 6/8.

Vabadusmonumendi kavandeid.

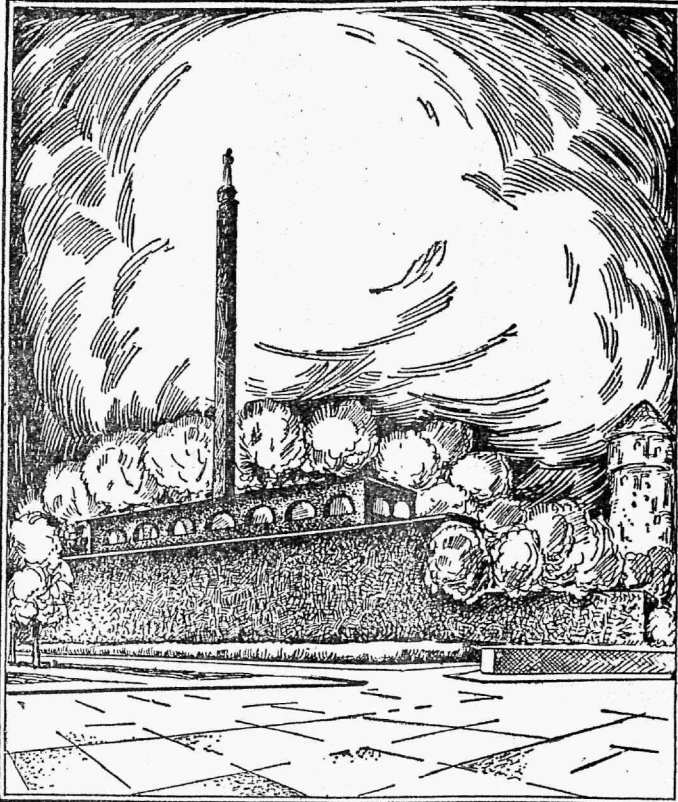
Dipl. arhitekti Edgar Kuusiku kavand.

Esitatud Vab. Mälest. Komiteele 1933. a. Näeb ette monumendi püstitamise Vabadusplatsile, ligikaudu kohale, kus omal ajal asus Peetri ausammas.

Selle kavandi järele monument on kavandatud püstitada 35 m kõrgena, ristkülikukujulise graniitsambana 15×25 m suurusel, kolme astme võrra kõrgendatud graniidist kattega alusel. Alusenurkadele on mõeldud asetada dekoratiivsed kujud, kui leitakse väarikad motiivid ja on tagatud nende väärikas käsitlus. Samba külgedele, nähtaval kõrgusel on ette nähtud asetada kirju, ülevalpool sammas tõuseks vabana igasuguseist detailidest kuni tipuni, kus kergel karniisil asuks kumer lõpetis.

Käsitlusest võiks arvele tulla nii tahatud kui ka šleifitud materjali pinnad, mis aitaks mitmekesisendada monumendi ilmet; kohati võiks kaalumisele tulla veel ka mõne teise materjali — näiteks metalli — tarvitamine.

Kalkulatsioonide järele läheks sarnasekujuline monument maksma ümmarguselt 120.000—150.000 krooni.

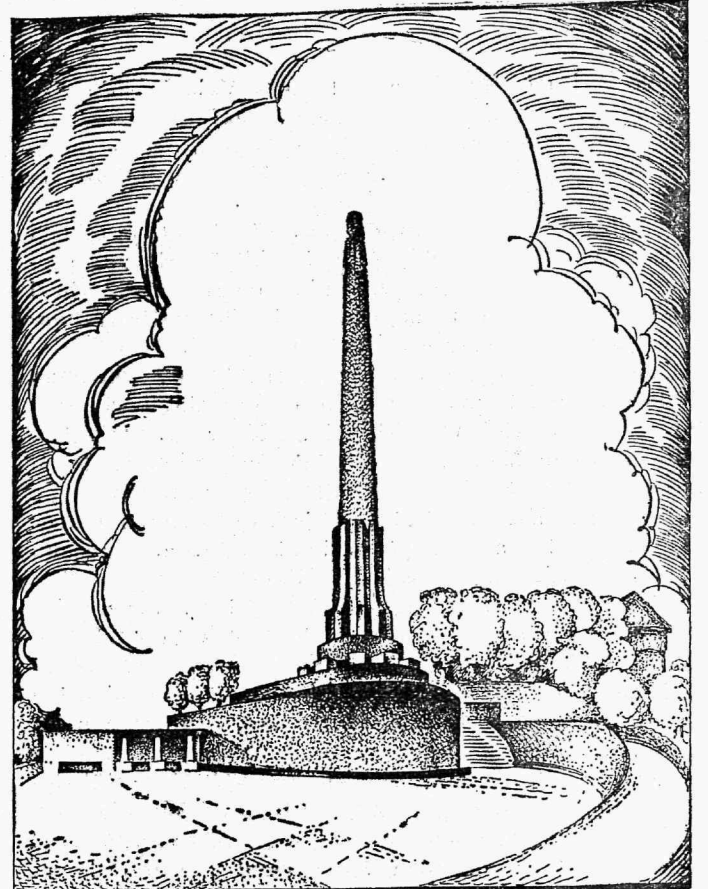
Dipl. arhitektide Edgar Kuusik'u ja Elmar Lohk'i kavand.

Sai Vabadusmonumendi kavandite avalikul võistlusel 1931. a. II auhinna (I auhind jäi välja andmata). Kavand näeb ette monumendi püstitamise Harjumäele.

Monumendi plats on piiratud kahelt poolt arkaadidega ja ühelt poolt auväravaga, kuna sammas on asetatud platsi lõunapoolsele servale, ühes Eesti vappi kandva, vabadust sümboliseeriva, kullatud pronkskujuga. Kuju nägu on pööratud lõuna pool asuva kodumaa poole; käsi on õnnitlevalt välja sirutatud. Sammas tuleks nii kõrge, et ta linna siluetis nähtav oleks kaugelstärava tähisena. On ette kujutatavad — arkaadide asemel kinnised hooned, kas Sõjamuuseumi või mõneks muuks otstarbeks. Arkaadide ja auvärava kubatuur oleks 8568 m³.

Materjalina on kavandatud tarvitada seintele ja arkaadide sammastele Lasnamäe kivi, kuna sammas oleks puhasest Soome graniidist.

Kalkulatsioonide järele läheks sarnane monument, ühes alusmüüride rajamisega, maksma ümmarguselt 300.000 krooni.

Arhitekt Karl Lüüsi kavand.

Esitatud Vab. Mälest. Komiteele 1933. a. Näeb ette monumendi püstitamise Harjumäele, ühtlasi tuleks kasutamisele ka spordiselts „Kalevi“ tennisväljad.

Monumendi ideeline kava koosneb kolmest põhielemendist: Vabadusmonument koos riigi loomismomendi tegelaste mälestamisega, Vabadussõja Muuseum ja Tundmata Sõduri haud, milliseid on võimalik ehitada ka lahus.

Vabadussõja Muuseum on kavandatud ehitada Harjukantsi Kaarli kiriku poolsesse otsa, vastu kantsi nurka.

Vabadusmonument tuleks püstitamisele Vabadusplatsi poolsele Harjukantsi servale. Monument kujutaks endast 70 m Vabadusplatsist kõrgemale ulatavat sammast, mis baseeruks 11-le, maakondi sümboliseerivale, plokile.

Tundmata Sõduri haud on mõeldud Harjumäe kõige kõrgemale platoole.

Vabadusmonument ja Tundmata Sõduri haud tuleks ehitada osalt meie omast marmorist (dolomiidist), osalt raudkivist; sõjamuuseum aga massiivsest pakkivist.

Kogu ehitus läheks maksma, ühes Harjumäe korraldamisega, ümmarguselt 350.000 krooni.

Meie Vabadusmonumendi kavandeist.

Vabadussõja Mälestamise Komitee suuremaks ja esmajärjekordseks ülesandeks on Vabadussõja üldmonumendi püstitamine Tallinnas, mis seisab päevakorral juba Komitee ellukutsumisest saadik, 1925. aastal.

Komitee peamine tegevus sel alal on praegu suunitud Vabadusmonumendi püstitamiseks vajalise rahasumma kogumisele, milleks ära kasutatakse mitmesuguseid sissetuleku allikaid. Muu seas on Komiteel selleks realiseerimisel suurem, 20- miljonendiline rahaline loterii, mille heast kordaminekust väga palju ära on olnud Vabadusmonumendi püstitamisele asumise aeg ja väliskuju.

Paraleelselt rahaliste ressursside hankimisega on Komiteel kogu aeg päevakorral olnud ka Vabadusmonumendi kavandi küsimus, mis omakorda on kõige tihedamas seoses Vabadusmonumendi asukoha küsimusega. Juba 1925. a. moodustas Komitee monu-

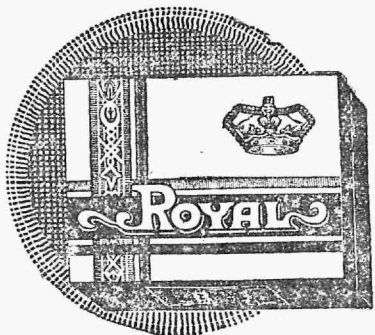
mendi kavandi küsimuse lahendamiseks sektsiooni. Sellest ajast peale on nii sektsioon, kui ka Komitee juhatus ja Komitee üldkoosolek tegelema monumendi kavandi küsimusega, tehes selle saamiseks mitmesuguseid eeltöid ja püüdes saada küsimuse otstarbekohast ja soovitatavat lahendamist. Peale selle on vastu võetud terve rida põhimõttelisi otsuseid. Nii on pikemate kaalutluste ja mitmesuguste asjaolude arvelevõtmise järele jõutud otsusele, Vabadusmonument püstitada Vabadusplatsile, kusjuures monument tuleks püstitada mitte utilitaarse, mingisuguseks otstarbeks kasutava ehitusena, vaid puhtakujulise mälestusesemena, mille üldkujuks oleks kas sammas või jälle obelisk, esmajärgulise headusega materjalist.

Lõpukujul kavand veel puudub. Küsimus nõuab, esiteks, väga pikaajalist ja põhjalikku käsitlemist, kus liigne ruttamine võib tuua ainult kahju, teiseks on aga kavand väga suuresti sõltuv majandusliikudest

võimalustest. Enne on tarvis jõuda lõplikule selgusele, kui suur saab olema sel alal meie kandejõud. Loodetavasti võib see sündida õige pea.

Komiteel on siiski praegu käsitleda juba õige mitmed tähelepanuväärivad projektid, millest mõned saadud avaliku kavandivõistluse tulemusena 1931. a., teine osa jälle esitatud Komiteele üksikute arhitektide ja teiste asjastuhvitatute poolt, omal algatusel. See asjaolu on muu seas parimaks tõenduseks sellest suurest huvist, mis valitseb laiemates hulkades küsimuse vastu.

Käesolevas „Vab. Tähistel“ numbris on toodud ülesvõtted neljast Komiteele esitatud kavandist, ühes lühikese kirjeldusega ja nimelt: arhitektide Edgar Kuusik'u ja Elmar Lohki (ühine kavand), Karl Lüüsi, Edgar Kuusik'u ja Georg Saare kavandest, mis tohiks olla huvipakkuvad laiematele hulkadele ja kaasa mõjuda küsimuse veelgi akuutsemaks muutumisele, et selle lõplik otsustamine võiks sündida seda kiiremlt.

Kõikjal eelistatakse

TUBAKATOOTEID

Paberossid :
AHTO
 25 tk. — 20 snt.
UKU
 25 tk. — 20 snt.
ROYAL
 25 tk. — 35 snt.
SEVILLA-Extra
 25 tk. — 35 snt.

Paberossitubakad :
KABUL
 50 gr — 1 kroon
ETK nr. 1.
 50 gr — 80 snt.
KOTKKS
 50 gr — 60 snt.
MESIKÄPP
 50 gr — 30 snt.

Müüdnus püsivalt kõrge

Teenida mõne päevaga 8 kuni 225 krooni.

**Seda võimaldab
Vabadussõja Mälestamis-
komitee igale
püüdlikule isikule.**

Nagu teada, on Vabadussõja Mälestamise Komitee ülesanne jäädvustada Vabadussõja ja temas langenud kangelaste mälestus. Selleks püstitatakse Tallinnas Vabadussõja üldmonument, mis praegusele ja tulevastele põlvetele tuleb väärikselt meelde isamaa eest langenud kangelasi ja sümboliseeriks ning kajastaks kogu rahva kangelaslikku vabadusvõitlust. Ühtlasi oleks monument kohaks, kus mitmesugustel tähtpäevadel mälestatakse ja austatakse vabadusvõitlejaid.

Osa monumendi püstitamiseks tarvitsminevast kapitalist on juba koos. Selle suurendamiseks on Komiteel praegu korral-

damisel 20-miljoniline suurloterii, mille lõpploosimine peetakse 28. novembril s. a., peavõiduga 2.000.000 senti. Üldse aga lõpploosimisel võite 4.000.000 senti.

Siin võite Komiteele tema töös kaasa aidata, ostes omale loteriipileteid, ergutades ja soovitudes ostmist teistele ja müües pileteid oma sõpradele ja tuttavatele. Komitee omalt poolt püüab Teie kaastööd väärikselt hinnata, makstes Teile tehtud töö eest kindlat rahalist tasu.

Kindel tasu aga mitte loosimise teel juhuslikult langev võit.

Harilikult loositakse loteriide pileтите levitajate vahel nende töö ergutamiseks kõiksugu preemiaid, alates rehepeksu garnituurist, klaverist ja autost kuni igasuguste hõbeasjade ja raamatuteni. Harilikuks nähteks on siin, et suuremad võidud langevad neile, kes on vähe kaasaaidanud pileтите levitamisel, kuna need isikud, kes on tõesti suurt vaeva näinud peavad leppima igasuguste alaväärtusliste asjakas- tega. See kutsus esile pettumusi ja eitavat suhtumist loteriidedesse.

Tasu olgu õiglane ja kindlustatud igapähele.

Vabadussõja Mälestamise Komitee tahab loterii pileтите levitajate tööd õiglaselt ja väärikselt hinnata ning seepärast maksab ta kaasaaitajale kindlat rahalist tasu, mille suurus oleneb ainult tehtud töö hulgest. Kes on pileтите levitamisel enam vaeva näinud, peab ka enam tasu saama. Seda tasu ei loosita välja, vaid makstakse igapähele, kes on oma töö teinud.

Kaasaaitamiseks on 3 moodust. Võtke nendest osa!

Kaasaaitamiseks Vabadussõja Mälestamise Komitee suurloterii pileтите levitamisel on kolm moodust, milledest võib võtta osa ka üksikult või kõikidest kokku; sellele vastavalt suureneb teenistus.

Valige omale jõukohane moodus ja aidake kaasa Vabadussõja Mälestamise Komitee suurloterii pileтите levitamisel.

3 head teenistuse võimalust kõigile.

I töötamise moodus — tasu kr. 8.—

Tellige Vabadussõja Mälestamise Komiteelt 3 loterii piletit ja kandke hoolt selle eest, et 3 isikut samuti telliks igaüks 3 piletit.

Kui Teie poolt soovitatud 3 isikut on omale piletid tellinud ning omakorda soovitanud 3 pileti tellijat, siis on Teie ülesanne täidetud ning Vabadussõja Mälestamise Komitee maksab Teile tehtud töö eest kr. 8.—

II töötamise moodus — tasu kr. 30.—

Tellige Vabadussõja Mälestamise Komiteelt 5 loterii piletit ja kandke hoolt selle eest, et 5 isikut samuti telliks igaüks 5 piletit.

Kui Teie poolt soovitatud 5 isikut on omale piletid tellinud ning omakorda soovitanud 5 pileti tellijat, siis on Teie ülesanne täidetud ning Vabadussõja Mälestamise Komitee maksab Teile tehtud töö eest kr. 30.—

III töötamise moodus — tasu kr. 225.—

Tellige Vabadussõja Mälestamise Komiteelt 10 loterii piletit ja kandke hoolt selle eest, et 10 isikut samuti telliks igaüks 10 piletit.

Kui Teie poolt soovitatud 10 isikut on omale piletid tellinud ning omakorda soovitanud 10 pileti tellijat, siis on Teie ülesanne täidetud ning Vabadussõja Mälestamise Komitee maksab Teile tehtud töö eest Kr. 225.— Sellest summast saate Kr. 25.— juba siis kätte kui Teie enda poolt soovitatud 10 piletitellijat on omale piletid tellinud ja ülejäänud Kr. 200.— siis, kui viimaste poolt soovitatud piletitellijad on piletid tellinud.

Töö on kerge.

Nagu ülalnimetatud töö ja töötasu tingimustest näha, pole see töö kuigi raske, ei võta palju aega ega nõua suurt tegevuskapitali, kuid pakub püüdlikule isikule siiski häid teenimise võimalusi. Ametiskäijatele sobib kaasaaitamine Vabadussõja Mälestamise Komiteele hea kõrvalteenistuseks.

Arusaadav, et Teie poolt soovitatud pileтите tellijad saavad samuti tasu samal alusel, kui Teiegi.

Pileтите tellimisel tuleb nende hind vastavalt moodusele Kr. 3. —, Kr. 5. — või Kr. — 10. — tasuda.

Tellitud piletid võib edasimüüa, kui Teie ei soovi neid omale jätta.

Juhtnõõrid töötamiseks ja vastavad materjalid saate kätte ühes tellitud pileтитеga.

Väljalõikamiseks.

Vabadussõja Mälestamise Komiteele.

Tallinn, Vene tän. 1.

Käesolevaga tellin omale Vabadussõja Mälestamise Komitee suurloterii piletit. Soovin aidata kaasa Komitee suurloterii pileтите levitamisel, ning palun mulle kaasaaitamise eest lubatud tasu välja maksta niipea kui minu ülesanne on täidetud.

Raha Kr. maksin „.....“ 1934 a.

- Loterii büroos, Tallinn, Vene tän. 1—15.
 Komitee posti jooksvale arvele nr. 300.
 Rahakaardiga Komiteele Tallinn, p. k. 286.

(Kasutatud rahamaksamise viis „V“ märgiga äratähendada vastavas ruudus).

Nimi

Elukoht
(Selgesti kirjutada)

Lõpploosimine on 28. nov. s. a. — peavõit 2.000.000 s.

Järgmised võidud: 500.000, 2X250.000, 2X100.000, 2X50.000, 4X25.000, 10X10.000, 30X5.000 jne, senti. Kokku 2022 võitu, — 4.000.000 senti.

Püstitagem ühisel jõul monument Vabadussõja kangelastele!

Jooni Kaitseliidu algaegadelt.

„Omakaitse“ asutamisest ja tegevusest. Põrandaalune organiseerimistöö.

Kodanikkude vabatahtlikud enesekaitse organisatsioonid tekivad harilikult erakorsetel aegadel, mil nende järele tekib konkreetne vajadus. Eriti on see väide maksev revolutsioonipäevade kohta, mil endised korra ja julgeoleku instantsid harilikult kaotavad rahva usalduse ja peavad loovutama oma võimu ja ülesanded uuestiloodud asutustele, kes aga ei suuda kujunenud olukorras kuigi hästi toime tulla oma kohustustega. Selle tulemuseks aga omakorda on korralageduse ja kuritegevuse kiire tõus, mis tekitab kodanikkudele tõsist muret ja sunnib neid tahes-tahtmata vabatahtlikult organiseeruma, korrakaitse asutuste abistamiseks ja ka muude ülesannete täitmiseks. Need muud ülesanded tekivad harilikult juba hiljem ja nende iseloom on olukorrast.

Kuna varemalt kodanikkude vabatahtlikud enesekaitse organisatsioonid olid ajutise ja piiratud iseloomuga, siis viimane aeg on nad muutnud püsivateks ja kaugelt laiemate ülesannete täitmiseks. Kaunis üldiselt on kodanikkude vabatahtlikud enesekaitse organisatsioonid nüüdisajal rakendatud peamiselt riigikaitse huvide teenistusse.

Ka Eesti kodanikkude vabatahtliku enesekaitse organisatsiooni tekkimise põhjused ja areng on üldjoontes olnud sama, kuid tunduvalt komplitseeritum, vastavalt olukorra tingimustele ja vajadustele. Seda arengut tähistab ümmarguselt 17-aastane teekond „Omakaitselt“ meie kaitseliiduni praegusel kujul.

Juba 1905. a. Vene revolutsiooni päevil tekkisid Eestis esmakordselt kodanikkude vabatahtlikud enesekaitse organisatsioonid, kuid väga piiratud kujul ja varsti veelgi tugevamini maksmahakanud tsaarivalitsuse režiim lõpetas ka nende teotsemise.

Eesti kodanikkude vabatahtlikude enesekaitse organisatsioonide sünniaastaks on 1917. aasta. Vene veebruarirevolutsioon hävitas endise korra. Politseid asendas miilits. Kuulutati välja mitmesugused vabadused, millele vastavalt pidi kujunema ka uus kord. Tegelikult aga kujunes varsti üldine korralagedus, kaos. Maailmasõja aastad olid lagestavalt mõjunud inimeste moraalile, arenemata mass ei suutnud kohaneda uuele vabamale õiguslikule korrale, vaid andus oma toorete instinktidele. Eriti raske seisukorras osutusid Vene piirimaad, nende hulgas ka Eesti, kus kõikidele teistele põhjustele seltsis veel ka rahvuslik vastuolu. Meie kodumaa oli sõna tõsisel mõttes üle ujutatud Vene sõjavägedega, töölistega ja sõjapõgenikkudega (eriti läti), kes siin tundsid end seisukorra peremeestena ja igal sammul ignoreerisid eestlaste õigustatud nõudeid ja huvisid. Julgeolek kadus. Omavolitarvitamised, röövimine ja riisumine muutusid igapäevasteks näheteks ja näitasid järjest suurenemise tendentsi. Kogu maa ja rahvas seisis katastroofi lähel. Eesti rahvusväeosad, eriti 1. Eesti polk, võitlesid energiliselt korralageduse vastu ja pidurdasid seda väga mõjuvalt. Kuid et Eesti rahvusväeosade asutamisele tehti väga suuri takistusi, siis ei olnud neid soovitava arvul ja loomulikult kerkis siin siis päevakorra ka kodanikkude vabatahtliku enesekaitse organisatsiooni loomise küsimus. See sündis juba 1917. aasta esimesel poolel, kuid leidis tagajärjekamalt teostamist augustikuul „Omakaitse“ ellukutsumise näol, milleks otsustati põhjust andis Riia linna 21. augustil (3. sept.) sakslaste kätte langemise mõjul kiirelt kasvav korralagedus.

Augusti viimastel päevadel peeti Tallinnas advokaat Saar-Keerdi korteris ära küsimusest huvitatud eesti avaliku elu tegelaste ja organisatsioonide (Eesti Sõjaväelaste Ülemkomitee, Eesti Sõjaväelaste Nõukogu j. m.) esindajate ühine nõupidamine, millest osa võtsid ka Saksa soost kodanikkude esindajad. Sel koosolekul otsustati asuda viibimata rahva omakaitse organiseerimisele. Valiti ajutine komitee, kes pidi esialgse organiseerimistöö enda peale võtma kuni seaduslikus korras valitud juhatuse ametisse astumiseni. Komitee võttis enesele nimetuseks Tallinna elanikkude omakaitse asutav komitee. Komitee esimeheks valiti adv. Saar-Keerd, sekretäriks lipnik G. Lagus.

Tulevase organiseerimistöö kohta võeti vastu seisukoht, et see baseeruks mitmesugustele organisat-

sioonidele, mis aitaks kõrvaldada tol ajal nii moes olevat kontrrevolutsiooni püüetes süüdistamise hädaohtu ja annaks ellukutsutavale organisatsioonile üldisema ilme. Leiti vajalikuks, et loodavas organisatsioonis tingimata oleks esindatud ka Tallinna Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu ja Tallinna Tööliste Vanemate Keskkomitee esindajad.

Omakaitse asutav komitee asus energiliselt tööle ja jõudis eeltöödega peagi nii kaugele, et 9. septembril s. a. võidi Eesti Sõjaväelaste Kodu ruumidesse, Brooksmäel, kokku kutsuda seltskondlike organisatsioonide ja asutuste esindajad ühisele nõupidamisele.

Koosolek ei kujunenud rohkearvuliseks, kuna ajakirjanduses oli tehtud vähe selgitavat eeltööd.

Koosolekul kaaluti omakaitse asutamise üldpõhimõtteid ja tunnustati vastava organisatsiooni asutamine väga tarvilikuks. Ühtlasi leiti, et kavatsuse veelgi laiemale alusele rajamiseks on tarvis teha enne veel selgitustööd ja alles siis uus suurem asutamiskoosolek kokku kutsuda.

Ajutise asutava komitee koosseisu täiendati ja komiteele tehti ülesandeks laiemal selgitustööd korraldamine. Eriti ajakirjanduses ja järgnevatiks koosolekuks kindla töökava ja, kui võimalik, ka põhikirja väljatöötamine.

Asutav Komitee asus uuesti energiliselt tööle, esijoonel väljatöötades põhikirja kava. Uus asutav koosolek määrati kindlaks 18. septembri peale, millest osavõtmiseks avaldati ajalehtedes üleskutse pealkirja all: Tallinna seltskondlike asutuste, tööliste ühiste, ametiühisuste ja seltside juhatustele. Üleskutses toonitati õhushõljuvat sõjahädaohtu ja sellest olenevat vajadust enesekaitse organiseerimiseks.

18. septembril korraldatud koosolek oli juba rohkearvuline, milleks kindlasti kaasa mõjus süstemaatiline eeltöö. Koosolekust võtsid osa ka Eesti Ajut. Maavalitsuse, kubermangu komisari ja Tallinna merekindluse komandandi esindajad. Koosoleku juhatajaks valiti Eduard Saarepera, protokollkirjutajaks Peeter Parikas. Asutava Komitee poolt väljatöötatud põhikirja kava võeti üldjoontes ja põhimõtteis vastu. Kokkutatulnud esindajate kogu tunnistas ennast, 73 häälega 3 vastu, „Omakaitse“ nõukoguks, pärast seda, kui 8 esindajat, peamiselt tööliste, olid koosolekult ära läinud, lahkumisevaade pärast selles küsimuses.

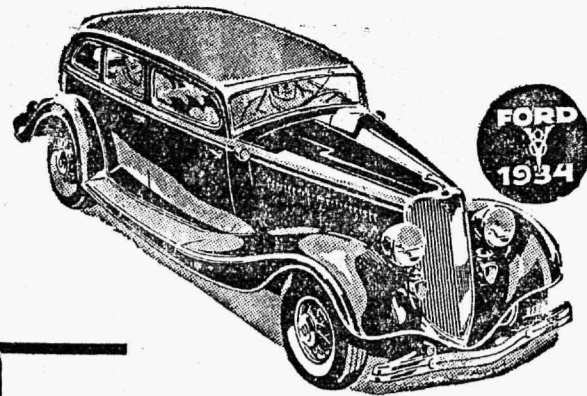
Täidesaatvasse komiteesse määrati eestlastele 4 kohta, sakslastele 2, venelastele 2 ja juutidele 1 koht; nii siis on selle koosseis väga mitmerahvuslik ja eestlased selles asetatud „vähemusrahvuste“ seisukorda. Eestlaste poolt valiti Joh. Pitka, Ed. Saarepera, Kraut ja Rossmann, sakslaste poolt — E. v. Lilienfeldt ja Brockhausen, venelaste poolt — Ivanov ja Vinogradov, juutide poolt — Gudovsky. Revisjonikomisjoni said: eestlased Anderson ja Sonike, sakslane Scheel, vene-lane Lionov ja juut Levinoviš. Antud õiguse põhjal Täidesaatva Komitee koopteeris juurde adv. Saar-Keerdi ja Vabatahtl. Tuletõrje Seltsi esimehe Tofelmanni. Ametid jaotati endi vahel järgmiselt: esimees — Ed. Saarepera, abiesimees — Ivanov, sekretär — Saar-Keerd, sekretäri abi — Gudovski, laekahoidja — E. v. Lilienfeldt.

Täidesaatva Komitee hooleks jäi põhikirja lõplik väljatöötamine ja registreerimine ja muud erakorralised ülesanded.

Täidesaatva Komitee pöördus üleskutsega kodanikkude poole, astuda „Omakaitse“ (organisatsioon hakkas kandma sarnast nimetust) liikmeks ja üldise julgeoleku huvides võtta osa valveteenistusest. Leiti sooja poolehoidu — registreerijaid „Omakaitse“ ridadesse oli rohkesti.

Liikmeks astusid kodanikud väga mitmesugustest seltskonnakihtidest ja tegevusaladelt: majaomanikke, töölisi, kaupmehi, ametnikke, kooliõpilasi j. t. Oktoobri keskel tõusis liikmete arv juba ümmarguselt 3000 peale. Liikmeks astumine sündis tunnustuste või jälle soovitude põhjal.

Kuna „O“ (lühendatud „Omakaitse“) ülesandeks oli esmajoonel abiks olla linna miilitsale, siis korraldati ka ta tegevus miilitsajaoskondade järele. Üheks

FORD

uued 1934. a. mudelid on eriklassi sõidukid

V-kujuline 8-silindr. mootor, kahekordne gaasistaja, eeskujulik jahutus vooavad kerejooned, elegantne sisustus.

Üks proovisõit otsustab Televaliku kindlasti FORD'i kasuks.

AKTSIASELTS *Estakland* TALLINN

esimeseks mureks osutus „O“ varustamine relvadega, milleks püüti kasutada igat võimalust. See püüe viib aga teravasse vastuollu kohaliku Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Täidesaatva Komiteega, kellele see relvastamine põrmugi ei näi meeldivat. Täidesaatva Komitee esitas septembrikuu viimastel päevadel kubermangu komisarile koguni protesti, milles toonitati, et Tallinnat ei ähvarda mingisugune sõjaohu ja sellepärast igasugune omakaitse, eriti veel relvastatud, on täitsa liigne.

Kuid juba Eesti saarestiku langemine oktoobri algul tõendas sootu vastupidist. Saartel põgenevate vene sõjaväelaste korralageduse tõkestamiseks osutus „O“ väärtuslik kaasabi eesti rahvusväeosadele ja miilitsale väga väärtuslikuks toetuseks. Kasutatakse ühtlasi soodust juhust enesekaitse vajaduse propageerimiseks, mis toob „O“ ridadesse palju uusi liikmeid juurde.

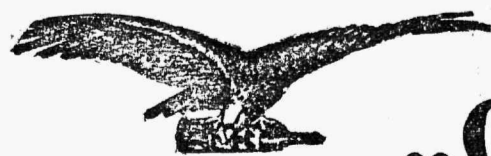
Et seaduslikult reguleerida vahetõrje teiste korralveoorganitega, pöördus „O“ Täidesaatva Komitee Tallinna merekindluse komandandi poole, kes oma 8. oktoobri päevakäsu määras kindlaks vahetõrje ja „O“ liigete vahiteenistuse kohustused. Komandandi samm näitab tema suurt usaldust „O“ vastu.

Päevakäsk näeb ette, et iga päev kellal 18. kuni järgneva päeva kella 6. Tallinna tänavatel liiguksid patrullid, mille koosseisus 5 relvastatud sõdurit, üks miilitsanäär ja üks „O“ liige, kes on ühtlasi ka patrulli vanemaks.

8. oktoobril astus kokku „O“ nõukogu, kes kinnitas Täidesaatva Komitee poolt väljatöötatud venekelse põhikirja, mis seadis organisatsiooni eesmärgiks kaitse korraldamise kõigile Tallinna kodanikele, vaatamata nende rahvusele, usule ja erakondakuuluvusele. „O“ asutajateks loeti põhikirja põhjal seltskondlike organisatsioonid, kooperatiivid, kindlustusseltsid, rahaasutused, linna- ja maakonna omavalitsused. Iga organisatsioon ja asutus delegeris nõukogusse ühe esindaja, kes kokku moodustasid 9-liikmelise nõukogu, kes omakorda valib Täidesaatva Komitee. Viimane juhhib „O“ tegevust ja võtab vastu liikmeid. Nõukogu astub kokku ainult tarbekorral. Tegevust revideerib revisjonikomisjon.

„Omakaitsel on õigus omandada igasuguseid varandusi. Otsuste sissetulekutenäeb põhikirja ette: liikmemaksud, kingitusi ja korjandusi. Likvideerimine võib sündida Nõukogu otsusel, üldise hädaohu möödumisel, kusjuures varandus võidakse jagada nende liikmete vahel, kes „O“ tegevuses saanud kannatada; ei leidu aga neid — langeb varandus Tallinna linnale.

(Järg 7 lhk.)

O-ü.

„Calorica“

likööri ja napsivabrik

Tallinnas, Rütli 13. Telefon 449-53.

Napsio

liköörid ja

Whisky.

Kohale jõudnud
inglise

ülhonnariided,

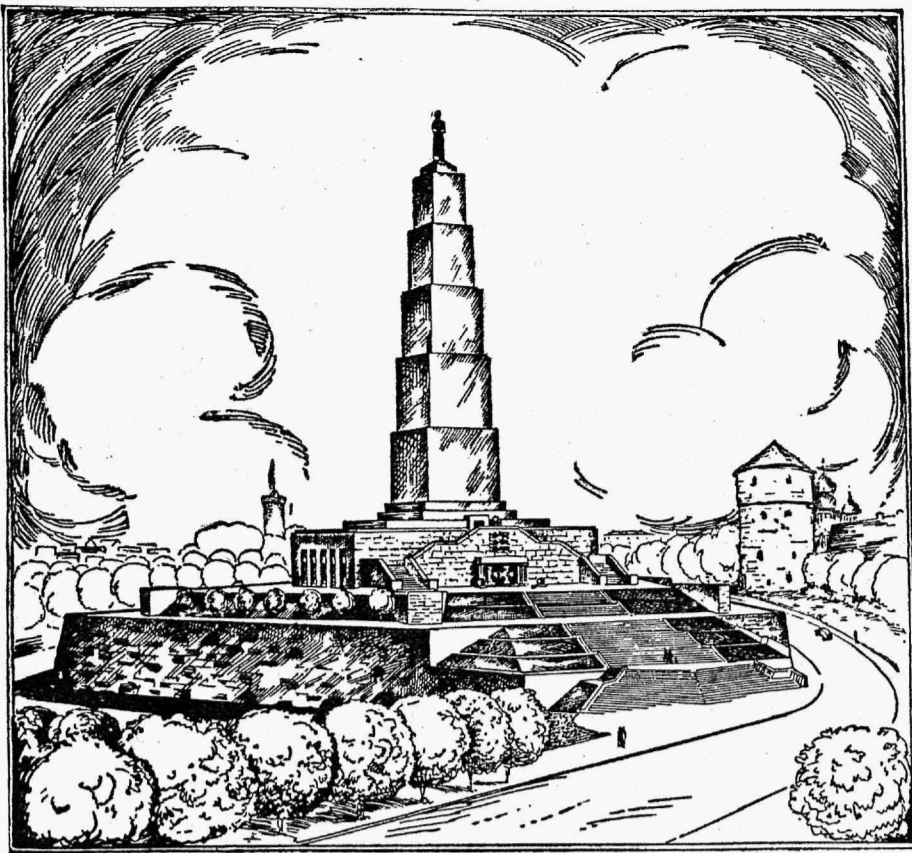
moodsad inglise

sürgiriided.

KODU- JA VÄLISMAA RIIDEKAUBAD SUURES VALIKUS.

K-m. „Tallinna Tekstiil“

V. Karja 1.

Dipl. arhitekti Georg Saar'e kavand.

Esitatud Vab. Mälest. Komiteele 1934. a. Näeb ette monumenti püstitamise Harjukantsile mälestussamba-muuseumi kujul, mille peafassaad on asetatud Vabadusplatsi poole, kust monumenti juurde viib trepistik.

Monument koosneb kahest suurest massist: suurest püstitamisest ja sellele asuvast astmelisest tornist, mida kroonib vabaduse sümbol — naise kuu mõõgaga. Monumenti sisemuse pearuumi keskel asub Tundmata Sõduri haud. Samuti on sisemusse asetatud Vabadussõja Muuseum. Ruumid on mitmekordsed, ühes keldrikorraga. Monumenti torn on mõeldud kasutada vaate võimaldamiseks linnale. Tornis oleks kaks liifti. Torni tipus, kuu jalal, on ringrõdu.

Monumenti alumise osa — muuseumi — seinad on arvatud ehitada telliskivist, paekivist või tarvitud korral armeeritud betoonist alusmüüridel. Muuseumi seinad tuleks Saaremaa dolomiidist. Kuu torni tipus valmistatakse pronksist. Monumenti paigutamine nõuab Harjumäe vastavat ümberplaneerimist. Monumenti võiks öösiti valgustada.

Monumenti ehituskulud tõuseks esialgsete kalkulatsioonide järele 376.700 kroonile.

Jooni kaitseliidu algaegadelt.

(Algus lhk. 6)

Töötati välja ka „O“ kodukord, mis veelgi lähemalt kindlaks määras organisatsioonilised alused ja vahiteenistuse korra üksikasjad. „O“ liikmed jaotati miilitsajaoskondade järele „O“ jaoskondadeks, mis omakorda jagunesid rajoonideks ja rajoonid tänavateks. Liikmete kogunemiseks häire puhul olid ette nähtud koondumispunktid. Tarviduse korral olid „O“ liikmed kohustatud välja tulema kuni viimse meheni.

Iga jaoskond organiseerib umbes 20-liikmelise „päästesalga“, abiandmiseks tulekahjude, pommitamiste ja teiste hädajuhtude puhul. Samuti on iga jaoskonna juures oma sanitaarkolonn, esimese arstiabi andmiseks.

Täidesaatva Komitee valimisel jäi püsima endine rahvuslik proportsioon, kusjuures iga rahvuslik grupp esitab omad kandidaadid üldisele hääletamisele.

Täidesaatva Komitee juures teotes kohtukomisjon, liikmete omavaheliste arusaamatuste likvideerimiseks.

„O“ liikmete eraldustunnusmärgiks oli vahiteenistuskohuste täitmisele side ümber varuka. Side oli valmistatud valgest riidest, mille peal kolm sinist triipu ja „O“ pitsat ning liikme number. Sidet võis kanda ainult vahiteenistuse ajal.

„O“ organiseerimine edeneb kõikides jaoskondades edukalt. Tihti peetakse mitmesuguseid organiseerimis- ja instrueerimiskoosolekuid. Samal ajal on edusamme ka majandusliku külje korraldamisel, kusjuures „O“ eriti toetavad kohalikud pangad. Ka seltskondlikud organisatsioonid teevad annetusi. Nii võidi rahuldada kõigevajalikumaid nõudeid võrdlemisi vabalt.

Tallinna eeskujul asutakse ka Nõmmel „O“ organiseerimisele. Algatajaks on siin nn. „Elanikkude Komitee“, kes selleks valib erikomisjoni.

Kõige edu kõrval hakkavad „O“ tegevuses varsti kahjuks aga ilmnema ka mõned eitavad nähted. Vahivõit patrulliteenistus pakub liikmetele alguses huvi, selles satutakse koguni liialdustesse kodanikkudelt õõlubade nõudmisel, mis tekitab arusaamatusi ja tihti-

peale õigustatud pahameelt. Ajajooksul muutub aga patrulliteenistus igavaks ja üksluiseks; huvi selle vastu hakkas tunduvalt kahanema; liikmed ei ilmu enam korralikult määratud valvekordadele. Tuleb juba ette juhtusid, et mõnes rajoonis kogu õõ kohta ei ilmu välja ühtki liiget. Tüdimuse kõrval etendasid siin põhjustena teatud osa ka „poliitilised“ motiivid, kuna kardeti mitmesuguseid sekeldusi enamlaste poolt.

„O“ vahekorid enamlaste sõiduvees purjetava kohaliku Töölise ja Soldatite Saadikute Nõukogu Täidesaatva Komiteega oli vahepeal nimelt väga tunduvalt halvenenud, teravamaks muutunud. „O“ relvastamine ja edukas tegevus ei meeldi põrmugi mainitud Komiteele, kuna „O“ kujutas enesest võrdlemisi tugevat reaalsõudu, millega Komiteel tahes-tahtmatult tuli arvestada. Asuti siis aktiivsele vastutöötamisele, iga-suguste takistuste teeleveeretamisele. Alustati süüdistuste esiletoomisega: „O“ olevat täitsa poliitiline asutus ja kontrrevolutsiooni pesa, kus leiavad varju ainult kapitalistid, kelle vastu aga võitleb vene revolutsioon. „O“ Täidesaatva Komitee lükkas need aluseta ja absurdsed süüdistused küll korduvalt avalikult ümber, kuid enamlasted ei loobunud siiski süüdistamise jätkamisest.

Pärast nn. oktoobrikuu või enamlasti vene riigipöörde võis juba ette arvata, et „Omakaitsel“ enam kaua püsi ei ole. Tallinna Sõjarevolutsiooniline Komitee otsustaski 2. nov. asuda töölismiilitsa organiseerimisele ja ühenduses sellega „O“ laiali saata. 11. novembri õõl tulid madrused väevõimuga „Omakaitsel“ Nõukogu ruumidesse ja saatsid valvel olevad omakaitselased minema; sama tehti jaoskondades.

Seega oli avalikule „O-le“ tehtud järsk ja vägivaldne lõpp. Kuid kõige kiuste organisatsioon jätkas oma teotsemist salaja, niivõrt kui seda võimaldas olukord. Nii algas „O“ teine, pörandaaluse teotsemise ajajärk.

Kogu tegevus oli rajatud lootusele, et enamline võim kuigi kauaks ei või püsima jääda, eriti arvestades Vene Asutava Kogu kokkuastumise võimalusega. Alul

piirdus tegevus pea ainult liikmete vaheliste sidemete alleshoidmisega, et sel teel säilitada organisatsiooni. Novbris-detsembris katsuti tegevust juba elustada, liikmete organiseerimisega väiksemate, majade üksustena, kusjuures liikmeks oleks jäänud ainult need, kes varemalt avalikus tegevuses ilmutanud erilist hoolust ja tublidust. Võeti omaks mitte organisatsiooni suuruse, vaid sisemise tubliduse põhimõte. Ühtlasi võtab „O“ ka uue tegevussihhi, kuna poliitilise teenistuse mõte oli kadunud. Nüüd pöördub peamine tegevussuun selle võimu vastu, kes sundis „O“ minema pöranda alla, s. o. võimuloleva enamlaste vastu. Nõnda muutub „O“ enamlastevastaseks poliitiliseks organisatsiooniks. Ühenduses Petrogradi vene teatud ringkondade (sotsiaalrevolutsionääride) riigipöörde kavatsustega tõusevad „O“ juhtivate tegelaste lootused veelgi ja see annab uut hoogu teatud suunas teotsemiseks. Riigipöörde aga jääb tulemata ja tuleviku väljavaated muutuvad järjest kurvemaks, kuna enamlaste sammub tõusu teed ja nähtavasti on jõudnud haripunktile. Lootusi siiski ei jäeta, vaid seda innukalt tehakse tööd. Kogu ettevõtte hingeks ja tulisemaks eesvõitlejaks on Johan Pitka. Jõutakse otsusele — jõudude vahekorra tasakaalustamiseks on tarvis organiseeruda ülemaaliselt. Kindla aluspõhja pidid siin moodustama eesti rahvusväeosad. Nii algab 1917. a. lõpul ja 1918. a. algul ülemaalse pörandaaluse omakaitselise loomise katse.

Kuid „O“ jääb siiski ainult kohapealseks Tallinna organisatsiooniks. Ülemaalist kuu ei suudeta talle anda nii väga mitmesugustel põhjustel, milledest peataktisena esines muidugi enamlaste surve ja kavakindel vastutöötamine.

Huvitava kombel võtab aga kodanikkude eneseorganiseerimine uue pöörde, uued alused ja suuna ning sünnib tegelikult, nii imelikuna kui see ka tundub, päris avalikult. Selle võimaldajateks ja teostajateks said eesti rahvusväeosad, kes selle tõttu on kõige tihedamalt seotud meie kaitseliidu tekkimislooga ülemaalisel kujul. See on meie vabadussõjaaegse, järelikult ka praeguse üleriikliku kaitseliidu tormine ja äärmiselt huvitav sünniaeg.

Vene demoraliseerunud sõjaväeosade röövimiste, riisumiste ja teiste vägivaldsete takistamine kuulus tol ajal eesti rahvusväeosade peaulesannete hulka. Selleks jaotati kogu Eesti territoorium eesti väeühikute vahel rajoonidesse ja kogu maa külvati üle eesti väesalkadega, kes astusid oma ülesannete täitmise kohapealsete elanikkudega kõige tihedamasse kontakti, asudes ühtlasi ka nende organiseerimisele, kusjuures välja jagati ka relvu. Eriti suurejooneliselt ja tagajärjekalt sündis see Läänemaal, 1. Eesti polgu asetusrajoonis.

1. Eesti polk organiseeris süstemaatilisel kogu maakonna. Igalpool loodi kohapeal kaitsesalgad, kellele polgu poolt välja anti relvad ja muu varustus. Et enamlaste võimuinstantsid ei saaks teha tõkkest, võeti kõik kaitsesalkade liikmed polgu nimekirjadesse ja kui enamlasted viimaks tõstsidki hädakisa, et 1. Eesti polk relvastab kodanikke kontrrevolutsiooni toimepanemise otstarbel, siis võidi kõige suurema rahuga ja täitsa õigustatult öelda, et 1. Eesti polk on relvu välja andnud ainult sõduritele. Vormiliselt oli kõik korras ja enamlastel tuli sellega leppida. Läänemaa organiseerimise tulemusel avaldusid muu seas eriti veel ka Vabadussõja ajal, mil seal väga lühikese aja jooksul suudeti korraldada terve pataljon hästidistsiplineeritud mehi, kellest õige suur protsent relvastatud (Saksa okupatsioonivägede tulekul ärapeidetud 1. Eesti polgu relvad). See pataljon saadeti kohe Tallinna, kus moodustas enesest ühe meie esimese suurema reaalkolonnüksuse. Pataljon sai aluseks Tallinna vahipataljonile, meie praegusele 10. üksikule jalaväepataljonile.

Ka teistes maakondades andis see organiseerimistö võrdlemisi väga häid tulemusi, ehkki mitte selles ulatuses kui Läänemaal. Igatahes Saksa okupatsioonivägede Eesti mandrile tulekul oli kodanikkude organiseerimine jõudnud nii kaugele, et loodud organisatsioon võis igalpool esineda vägagi olulise ja enast arvestamapaneva jõutegurina. Juba seegi tõsiasi räägib selget keelt, et pea kõikjal kodanikkude kaitsesalgad teotesid koos eesti rahvusväeühikute osadega ja koos kukutasid igalpool enamlaste vägivalvalitsemise. Tallinnas oli väga energiliselt tegev „Omakaitsel“, kes moodustas ustavatest meestest löök-

(Järg lhk. 8)

SAKU ÕLLETENHAS A.-S.

ÕLU JA MÕDU

Laod kõigis linnades ja suuremates alevites.

Jooni kaitseleidu algaegadelt.

(Algus lhk. 7)

salku. Väsimataks juhiks oli Johan Pitka, tema abiks üliõpil. J. Naaris. Võib kinnitada — mitte ühtki Eesti linna, mitte ühtki suuremat keskust ei vallutanud Saksa okupatsiooniväed otseselt enamlastelt, vaid igalpool oli enamlaste võim kukutatud eesti rahvusväeosade ja kodanikkude kaitseorganisatsioonide ühisel jõupingutusel. Kõige selle juures oldi veel väga aktiivseks teguriks Eesti iseseisvuse väljakuulutamise eeltöödel ja tegelikul maksmapanemisel. Olgu siinkohal veel mainitud ja allakriipsutatud, et Tallinnas „Omakaitse“ tegevus neil päevil viis avalikule relvadega kokkupõrkele punakaardiga ja vene laevastiku madrustega. Punakaardil võeti relvad käest, madrusted aga tõrjuti sadama piirkonda ja sealt laevadele, kuhu siirdusid pisut hiljem ka enamlaste juhid ja osa punakaarti. „Omakaitse“ astus nüüd põranda alt teistkordselt avalikule tegevusväljale.

Saksa okupatsiooni ajal kujunes kodanikkude enesekaitse organisatsioonide tegevus ja väljaarendamine kahesuguseks: avalikuks „Omakaitse“ tegevuseks Tallinnas, Saksa okupatsioonivõimude loal ja enam-vähem ülemaailseks salajaseks põrandaaluseks kaitseorganisatsiooni (kaitseleidu) loomiseks. Loomulikult olid siin töötamisvõimalused diametraalselt lahkumised, kuigi sihid üldjoontes ühtsusi, vaatamata sellele, et „Omakaitse“ välisel survele saksa elemendi erikaal tõusis. Eesti tegelastel tuli sellepärast sealgi töötada paralleelselt salaja, omaette, mis nende tegevuse iseloomu ligendas salajasele organiseerimistööle.

Algame „Omakaitse“ tegevuse kirjeldamisega. Saksa okupatsioonivõimud ei teinud „O.“ tegevusele alul takistusi. Liikmete lehti kätte koguni relvad. Kanti endiselt patrulliteenistust. Sakslaste võrdlemisi sallivat esalgset suhtumist võib seletada Saksa okupatsioonivägede vähearvusega, mille juures sarnase abiorganisatsiooni tegevus korrapidamise alal pakkus neile teatud määralt kergendust. Kõige selle juures Saksa väejuhatuse lihtsalt oli sunnitud arvestama eesti rahvusväeosade ja „O.“ reaallõuga.

Varsti aga muutus olukord põhjalikult. Balti sakslased olid üliagarad oma mõju maksmapanemisega Saksa okupatsioonivõimude juures ja eestlaste kohta sihilikult vaenulise informatsiooni levitamiseks. Ja nii siis tuligi, et mõne aja möödumisel ei tahetud enam lubada „O.“ relvadekandmise ja vahiteenitusest osavõtu õigust. Johan Pitka selgitus-käigud kindral Seckendorffi staapi aitasid seisukorda esialguks kuidagi viisi lahendada, kuid siiski tingimuse, et Saksa kindralkomandole esitataks viibimata kinnitamiseks organisatsiooni saksakeelne põhikirja.

„O.“ juhatus tõlkis ja osaliselt muutis põhikirja, vastavalt ajanõuetele. Muuseas nähti ette „O.“ osakondade asutamise võimalust. „O.“ nõukogu liikideeriti, kuna juhatuse ja revisjonikomisjoni valimine kuulub org.-ni peakoosoleku kompetentsi, kes kutsutakse kokku kui liikmete arv tõuseb 2000-ni. Senini on „O.“ organiseerijateks Joh. Pitka ja Ed. Saarepera.

Äraoatamata põhikirja kinnitamist asuti organiseerima „O.“ üle kogu maa legaalsel alusel. Saksa võimude korraldusel lõpetati aga tegevus väljaspool Tallinnast juba esimeste katsete järele, ainult Tallinnas lubati esialgu edasi töötada.

Esitatud põhikirja jäetigi Saksa kindralkomando poolt kinnitamata. Nõuti uue põhikirja esitamist, kusjuures selgelt mõista anti, et kindralkomando tahab organisatsiooni struktuurile ja isiklikule koosseisule oma mõju avaldada.

Selle nõudega tuli leppida, kui paratamusega. 26. mail võeti juba varemalt okupatsioonivõimude poolt läbivaadatud põhikirja projekt vastu. Juhatuse esimeheks valiti Eug. Vilde (Saksl.), abiks Joh. Pitka, sekretäriks üliõpil. J. Naaris, sekr. asetäitjaks A. Lintsi, laekahoidjaks A. Pachel, laekahoidja abiks Chr. Luther (Saksl.). „O.“ tehniliseks juhatajaks saab R. v. Brevern.

Uue põhikirja järgi „O.“ allus linnapealikule, kuid ta pidi täitma ka linna komandandi ja Saksa sõjaväe politsei ülema käsku. Iga uue liikme vastuvõtmine vaajas linnapealiku kinnitamist, „O.“ juhatuse ettepanekul. Samuti jaoskonna- ja rajooniülemad kuulusid tema kinnitamisele. Juhatuse kinnitas ametisse kindralkomando. Peakoosolekuid võis ainult kindralkomando loal kokku kutsuda.

Kokkuvõttes, uue põhikirja maksimahakkamisel „O.“ muutus täitsa sõltuvaks Saksa okupatsioonivõimudest, kaotades suurema osa oma endisest iseseisvusest. Teenistus selle põhjal kujunes puht-politiliseks. See ei rahuldanud üht osa liikmeid ja paljud jäid sellepärast eemale. Üldiselt töötab „O.“ esialgu siiski võrdlemisi rahuldavalt. Hiljem aga muutub olukord. Eemalejääjate arv suureneb, nii loobuvad teiste hulgas ka kooliõpilased. Paljud on pahandanud alatised sekeldused kohustetäitmisel Saksa politseivõimudega. Paljud ei ole rahul ka sellega, et uus põhikirja ja juhatus veel Saksa kindralkomando poolt kinnitamata. Suvel ja varasügisel kõige selle tagajärjel tekkib raskusi isegi tarviliku arvu patrullide väljasaatmisega.

Augustikuu alul tehti uus katse „O.“ tegevuse alustamiseks. Tehniliseks juhatajaks R. v. Breverni asemele valiti kindral E. Pödder, kes asub tööle temale omase energiaga. Tema töö ei saa aga kesta kuigi kaua, kuna ta 15. aug. arreteeriti ühes teiste eesti politikategelastega. Talt katsuti mingisuguseid poliitilisi saladusi teada saada, kuid sihti mitte saavutades, vabastati kindral Pödder kuu aega hiljem ja 16. septembril on ta uuesti „O.“ büroos ametis.

Vahepeal tuli linnapealikult kiri „O.“ põhikirja vormilise kinnitamise kohta, mõningate vähemate muudatustega, mis puudutasid laskeharjutuste läbiviimise korda, liikmekaardi tarvitamise õigust ja rahaliste korjanduste korraldamist. Juhatuse nimekirja pakkus veelgi suuremaid üllatusi: mitme valitu asemel leidsid seal määratute nimed. Nii A. Lintsi asemele oli määratud O. Eggers. Sellega oli juhatuses täpselt pool eestlasi ja pool sakslasi.

Et aga juhatuse esimees kooliõp. E. Vilde tihti koosolekutel puudus, samuti ka mõned teised liikmed-sakslased, siis võimaldus koosolekul teha otsuseid eesti seisukohalt. Ka oli vahekord E. Vildega üldiselt õige sobiv.

Eesti tegelaste peapüüd oli nüüd sunnitud „O.“ ümberkorraldamisele, et ta ei oleks jäänud mitte ainult poliitiliseks organisatsiooniks. Oli vaja „O.“-et te valmistada ka tulevastele poliitilistele sündmustele, kuna Saksamaa sõjapäht oli Lääne rindel juba kustumas, mille tulemusena ka okupatsioonivõimud muutusid eestlaste vastu järelandlikumateks ja tulid rohkem vastu ka „O.“ asjus.

Nii võis alata „O.“ juhtiva koosseisu ümberkorraldamine, esmajoonel uute jaoskonnaülemate nimetamisega ja neile uute tegevusjuhthõõride andmisega. 15. oktoobril astuti otsustavam samm. Igasse jaoskonda määrati nn. relvade-instruktorid, kelle ülesandeks oli sõjaliste õppuste juhtimine. Ühtlasi on need instruktorid jaoskonnaülemate esimesteks abideks ja ülemate äraolekul juhtisid nad kogu tegevust jaoskonnas. Igas jaoskonnas oli instruktoril kaks abi. Kõigile neile kohtadele oli ettenähtud ja määrati ka tegelikust teenistusest vabanenud ohvitserid. Selle korralduse maksimahakkamisel olid kõik jaoskonnad tegelikult seatud eesti ohvitseride juhatusse alla, kuna jaoskonnaülemad muutusid rohkem nimelisteks ametikandjateks. Ka „O.“ esimees E. Vilde astus 22. okt. tagasi. Sellega jäi esimehe kohustetäitjaks Joh. Pitka.

Ka majanduslikult saab „O.“ tegevus uut värskendavat hoogu. Kuna linna abiraha oli vahepeal ära jäetud ja omategevus sel alal puudus, siis oligi kassa tühi ja seisukord õige raske. Nüüd korraldati üldine korjandus, heade tulemustega, mis omakorda soodustab töö edukust. Asuti kavakindla õppetegevuse läbiviimisele, esmajärjekorras suurt rõhku pannes laskeharjutustele. Padrunid saadi selleks sakslastelt. Ka korraldati riviõppuseid. Õppetegevus oli „O.“ isikliku koosseisu kujunemisele kõige paremaks filtriks, mis sealt eemale peletas kergekaalulisema elemendi.

Saksamaa oli sunnitud juba pinda sondeerima rahu sõlmimise sihis. See sundis okupatsioonivõime „O.“ tegevusse suhtuma veelgi tagasihoidlikumalt, võiks öelda, teatud määralt isegi ükskõiksest. Nii võisid oktoobri lõpp ja ka novembri algus „O.-le“ mööduda vaikselt, harilikus igapäevases töös, olgugi et õhus oli tunda juba tähtsate sündmuste arenemist ja iga päev tõi uusi poliitilisi üllatusi. Ühel heal päeval saabuski viimaks teade Saksa revolutsioonist ja keiser Vilhelm II troonilt äraastumisest. Okupatsiooni päevad Eestis olid loetud. 11. novembril võis Eesti Aju-

tine Valitsus juba jätkata väevõimuga katkestatud tegevust. „Omakaitse“ senisel kujul tunnustati liikvideeritaks ja asemele astus Eesti Kaitse Liit, mille liikmeteks võisid olla ainult eestisoost kodanikud. Sellega lõppes „Omakaitse“ tegevus.

Uuele organisatsioonile oli pörandanud „O.“ kõrval, palju sisu ka pörandalune organiseerimistöö, mis, nagu eelpool juba tähendatud, sündis ülemaailsest ja oli puhteesti organisatsioon. Selle töö tähtsust ja tulemusi ei ole senini veel küllaldaselt väärilt hinnatud, kuna arhiivmaterjaale sellest tööst peaaegu üldse pole säilinud ja ka isiklike mälestuste kaudu pole katsetki tehtud sellest tööst saada ülevaatlikku pilti.

Üldjoontes arenes pörandalune organiseerimistöö järgmiselt:

Pörandalune organiseerimise alge ulatab, nagu juba eelpool mainitud, enamlaste valitsemisaegadesse. See töö kestis ka Saksa okupatsiooni ajal, võttes olude sunnil ainult teise kuju ja ulatuse. Organiseerimine baseerus peamiselt eesti riiklik-rahvuslike (rahvus-) väeosade ohvitserkonnale ja selles etendasid eriti silmapaistvat osa 1. Eesti polgu ohvitserid.

Kui eesti riiklik-rahvuslikud väed aprillis 1918. a. laiali aeti, jäid väeühikute ohvitserid omavahel võrdlemisi tihedasse kontakti. 1. Eesti polgu ohvitserkond lõi omavaheliseks sidepidamiseks koguni kindla organisatsiooni. Ühtlasi võeti vastu otsus milgil tingimusele mitte astuda sakslaste teenistusse, ükskõik millisel alal.

Töötamine ei olnud sugugi kerge, sest sakslased valvasid väga hoolsalt eesti ohvitseride järele, kahtlustades neist paljud. Liiklemine oli selle tõttu äärmiselt takistatud, kuna oli maksev igasuguste sõidulubade süsteem. Kuidagi osati sellest takistusest siiski üle saada ja organiseerimist arendada ülemaailseks, keskkohaga Tallinnas. Üldjuhiks oli kindral E. Pödder, kellelt saadi juhtnõõrid. Kogu maa oli jagatud maakondade viisi rajoonidesse, mis omakorda jagunesid väiksematesse maa-alalistesse üksustesse. Igas rajoonis oli oma juht. Oli läbiviidud õige vali konspiratsioon, avalikustuleku ärahoidmiseks. Igaüks teadis ainult oma paari lähemast kaastöötajast, ülenevas ja alanevas joones. Nii ei oleks sissekukkumise puhul niidid viinud kuigi kaugele ja sakslastel oli võimalik paljastada kogu organisatsiooni. Juhtnõõre saadi pea eranditult ainult suusõnal. Kirjutada oli kardetav. Õnneks sissekukkumise juhuseid aga üldse ette ei tulnud, mis parimaks tõenduseks heale korraldusele. Osalt on see seletatav ka sellega, et kogu organisatsioon moodunes peamiselt 1. Eesti polgu ohvitseridest, kes omavahel olid väga tihedasti liitunud ühiseks sõbralikuks perekse. Mitmel pool tekkisid organiseerimis-rakukesed ka iseseisvalt, kohapealsete tegelaste initsiatiivil ja juhtimisel, ilma ühegi sidemeta keskkohaga.

Üldiselt pörandalune organiseerimistöö arenes suurte takistuste tõttu õige visalt ja omandas peamiselt ettevalmistustööde iseloomu: arvestati ustavaid mehi, peidetuid relvu, peeti silmas sakslaste tegevust. Informeeriti olukorrast, püüti lootustega kõrgel hoida rahva meeleolu ja õhutada passiivset vastupanu, eritoiduainete rekvireerimise tõkestamiseks.

Töö tulemused olenesid väga suuresti juhtidest, kuid ka väga mitmetest kohapealsetest teguritest. Kõige paremini organiseeritaks osutus Läänemaa ja seda esmajoonel 1. Eesti polgu tegevuse pörandusena, millest oli juttu juba eelpool. Selle järele võiks ehk mainida Tartu-, Võru- ja Virumaad. Üldiselt aga kõrgis maakondades teotseti, suurema või vähema in-nuga, suuremate või vähemate tagajärgedega.

Sügisepoole, alates augusti kuust, muutus olukord pisut vabamaks. Hiljem oli võimalus Tallinnast maakondadesse isegi instrueerijaid saata, tarvilisemate juhtnõõridega. Mitmel pool said ohvitserid võimaluse juba rohkemal või vähemal arvul kokku tulla ja mõtteid vahetada olukorra ja tuleviku väljavaadete kohta, ühtlasi aga ka ammutada värskendavat jõudu edaspidiseks töötamiseks.

Pörandalune organiseerimine oli heaks eelkooliks ja ettevalmistavaks sammuks, mis pärast 11. novemb. 1918. a. võimaldas kiirelt organiseerida avalikku Eesti Kaitse Liitu, korra ja julgeoleku kaitseks. Maakondade korralduste ülemateks määrati ka eranditult eesti rahvusväeosades teeninud ohvitserid, kellest suur protsent võtnud osa pörandalusest ja Tallinna „Omakaitse“ organiseerimisest. A. P.

„ÜHISTRÜKIKODA Rakveres“

LAI UUL. 12 TELEFON 135

Valmistab igasuguseid

trükitöid

köitetöid

ühe- ja mitmevärvtrükit

liht- kui kalliköites

võimalikult soodsate hindadega.

Töö kiire ja korralik.

AUTOKOOL

TALLINN LAI T. 1. TEL. 437-15

Läkeline ettevalmistus I ja II liigi sõiduloo saamiseks. Teooria, praktika, sõiduõpetus Järeleaitamine eksamitele minekuks. Eksamid sõiduloo saamiseks on kooli juures. tasuta õpperaamatud Osavõtjatele maalt priikorter

Uue kursuse algus esm. 26. novembril kell 11 homm. Lõpp jõuluks. Haraku kursuse algus esm. 26. nov. kell 7 õhtul.

Väljalõikamiseks Olen huvitatud teie poolt korraldatavatest autokursustest, palun mulle tasuta saata lähemad kavad ja tingimused

Nimi _____ Elukoht _____

Õmmelge Elektrijõul

Singer mootor
voolukulu ainult 1¼ senti
töötunnis.

Singer õmbluslamp
valgustab õigelt tööd ja
kaitseb silmi.

Maksuta õpetatakse
ostjale rya-tööd, nõelu-
misset masinal ja tikand-
dust.

Masinate hinnad
alates kr. 110.-.

Erakordse suurusega võiduvõimalus

Vab. Mäl. Kom. suurloterii lõpploosimisel 28. nov. s. a.
Seavõit 2.000.000 senti.

Üldse võite 4.000.000.— senti.

Ostke ja levitage pileteid omas tutvusringkonnas. —
Piletite levitajatele maksetakse, soovi korral, rahalist tasu ka prot-
sentides, äramüüdnud summa pealt.

Bermonditi salkade kallaletungi puhul Riiale viinakuul 1919. a.

Kolonelleitnant J. REMMEL.

„Latvijas Karoivises“ 7. okt. 1924. a. nr. 226 lgp.
A. P. võtab sõna Bermonditi salkade kallaletungi 15.
aastapäeva puhul. Selle sündmuse tähtsust hinna-
tes A. P. muuseas mainib:

„Ja veel teine tähtsus on sel 8. oktoobril ja võit-
lustel Bermonditiga. Kui 22. juunil, esimest korda hä-
vitades von der Goltzi jõude, eestlased võivad täie õi-
gusega öelda, et siis oli nendel peaosas vaenlase pu-
rustamisel, siis 11. novembril oli see Läti sõjavägi, kes
näitas, et on päästnud veel palju tugevamat ja karde-
tavamat vaenlasest nii enese kui ka oma naabri. Selles
mõttes oleme meie siis täiel määral tasa ja selle
tõe äratundmine võib tuua ainult veel tugevamaid
aluseid meie ja meie naabrite ühemeelseks koostööks
tulevikus.“

Eesti vägede operatsioonidest von der Goltzi
juhatusel olnud Landeswehri ja rauddiviisi vas-
tu, eriti aga Võnnu lahingust on juba palju kirjutat-
ud ja avalikult kõneldud. Peale selle arhiivis sisal-
davad rikkalikku dokumentaalset materjali, mis neid
sündmusi igakülgsest valgustab. Ei ole vajadust neid
käsitleval juhul puudutada. Siinkohal esineb vaid
püüe erapooletult, dokumentaalsete allikate varal hei-
ta pilku mõningatele Bermonditi kallaletungiga Riia-
le ühendusesolnud sündmustele.

8. oktoober tähistab päeva, mil Bermonditi sal-
gad algasid Jelgava (Miitavi) rajoonist pealetungi
Riiale, kuna 11. nov. Läti väeosadel läks korda lõp-
likult vallutada Tornkalni (Thorensberg) — Riia
linna lääneosa.

8. oktoobri ja 11. novembri ajavahemikul võit-
luses Bermonditi salkadega arenesid aga suureulatus-
likud sündmused, mille kujunemises etendas väarikat
osa ka Eesti rahvavägi, kes astus samme ja tõstis
uesti mõõga vastavalt oma võidurikka juhi kindral-
leitnant J. Laidoneri otsusele.

Ülaltähendatud artiklis A. P. laseb paista, et
Läti sõjavägi võiduga Bermonditi üle päästis ka oma
naabri Eesti. Võidul Bermonditi salkade üle on suur
tähtsus, kuid nende sündmuse erapooletul valgus-
tamisel tuleb arvesse võtta ka nendest võitlustest osa
võtnud Eesti rahvaväe avangardi — soomusrongide
„Kapten Irv“ ja nr. 2 ühes dessantidega — osa,
enne Tornkalni puhastamist Bermonditi salkadest.
Eesti rahvaväe soomusrongide kui meie vägede avan-
gardi osa oli see, et nad pidurdasid Bermonditi salka-
de kiiret edasitungi, võimaldasid Läti väeosadele end
uesti korraldada ja kaitsele asuda Daugava (Düüna)
paremale kaldale ja seega kriitilisel silmapilgul hoid-
sid ära Riia langemise vaenlase kätte. Samal ajal
aga ja kogu Bermonditiaadi vältusel jätkas Eesti rah-
vaväe suur väekoondis Läti idarinde kaitsemist, vas-
tutades rinde eest põhja pool Lubani järve, nagu se-
da märgib Läti vägede ülemjuhataja oma telegram-
mis, mis tõlkes kõlab järgmiselt:

„Ülemjuhataja kindral Laidonerile.

Meie alatine ühine vaenlane ähvardab Latvijat
lõunast. On tarvilik tema vastu hoida osa minu vä-
gesid. Palun veel mõneks ajaks pikendada Teie vas-
tutust rinde eest põhja pool Lubani järve.

Nr. 316, 27. 9. 19

Kindral Simonson.“

Olukord Riia all meie soomusrongide kohale-
jõudmise silmapilguks kujunes järgmiselt: Läti
väeosade ja Bermonditi salkade vaheliste 8. ja 9. okt.
lahingute tagajärg oli see, et Läti rinde juhataja 9.
okt. peale kella 2000 andis käsu taandumiseks Dau-
gava paremale kaldale.¹⁾ Sellele järgnes varsti
täiendav, kuid veel suurema ulatusega korraldus
Läti väeosadele taandumiseks Jugla (Jägeli) järve
taha, kuna puudusid käepärast väeosad, kellega Läti
rinde juhatus oleks suuteline olnud organiseerima
kaitset Daugava paremal kaldal. Kell 2200 Läti rin-
de juht oma staabiga sõitis Jugla sildadele, et „pi-
durdada seal taanduvaid sõjaväesalku ja organisee-

rida uut vastupanujoont“, nagu sellest kirjutab
kindral M. Penikis oma eelpool nimetatud teoses
(lhk. 115). Seejuures Läti rinde juht ei teatanud
rinde staabi taandumisest Läti ülemjuhatusel, kes
teadmatusest jäi Riiga. Rinde staabi lahkumine
Riias sai ülemjuhatusel teatavaks vaid kaudsel teel.
Kuidas need kriitilised sündmused arenesid, sellest
annab pildi kindral M. Penikis (lhk. 116,117):

„Samal ajal lahkusid Riias suure kiirusega ja
segaduses, hakkasid välja sõitma raudteel, autodel kui
ka hobustel valitsuse asutised, sõjaväe keskjuhatused
ja tagala asutised. See kõik ei võinud jätta avalda-
mata halba mõju meie väeosadest laiali valgunud sõ-
durite jõukudele, kes olid isegi juba liialt ruttanud
taandumisega ja nüüd sattusid segaduse veelgi roh-
kem ja ühes mõnede vooridega jätkasid taandumist
Jugla sildade suunas. Meie lahinguüksused sel ajal
asusid veel rindel või järeleväe kaitsele taandusid Dau-
gava sildade juurde, kus umbes kesköö ajal ja hiljem
hakkasid kaevuma. See oli üldse ebanormaalne, et
meie rinde ligemas tagalas asetseid mitte ainult ta-
gala asutised, vaid ka vägede keskjuhatused ja valit-
suse asutised. Normaali-olukorras ka ülemjuhataja
staap ei peaks asuma Riias, vaid kaugemal tagalas,
kus võiks hõlpsamini juhtida vägesid ja teda ei mõju-
taks lahingukäigu üksikasjad. Siis ka ebaõnnestumise-
l ei tuleks ette tema tegevuse katkestamist, nagu see
aset leidis 9. okt. õhtul. Siiski 1919. a. oktoobri la-
hingutes meie ei saanud teisiti teostada. Sest seda
nõudis meie riigi poliitiline olukord.“

Riias liikuva kuulujutu, et meie rügemendid
taanduvad korralt, olid ülespuhutud, kuna rügemen-
tide taandumist Riia elanikud üldse ei näinud. Kui
nad pärast kesköö taandusid üle Riia sildade, siis
suurem osa Riia elanikest magas raskes unes, kuna
osa oli juba Riias lahkunud. Need sõjaväelaste jõu-
gud, kes taandusid üle sildade ja edasi üle Riia pea-
tänavate 9. okt. õhtul, ei olnud mitte meie rügemendid
ega kompanid, vaid nõrgem element, kes taandumise
segaduses oli eraldunud oma kompaniidest. Suurem
osa neist taandujaist oli äsja formeeritud kompanii-
dest, mis raskes olukorras laiali valgusid. Siin ei ole-
gi palju imestada, kuna sellastes kompanites veel ei
tunta üksteist, ei olnud veel vastastikküsimusi, ei ka
omavahelist kontrolli, et igauks täidaks oma ülesannet.
Juhid seal ei tunnud veel oma alluvaid ja kuna need
enamikult kandsid erariideid, siis pimeduse saabumisel
ei olnud juhtidel võimalik mehi koos hoida. Ei tuleks
arvata, et see, mis juhtus 9. okt. õhtul Daugava silda-
del ja Riia peatänavatel, oleks eriti midagi halba sõ-
jaoludest. Kaugeltki mitte; sõjas tihti tuleb ette palju
halbemat. Kes on võtnud osa Vene-Jaapani sõjast ja
näinud Vene vägede taandumist Mukdenist 10. märtsil
1905. a., või Vene I armee taandumist 1914. a.
septembris Ida-Preisimaalt, see võib kiinnitada, et seal
oli olukord palju, palju halvem. Üldiselt vaenlase
survel võib korralt taanduda ainult vilunud sõja-
vägi eesotsas heade ja kogenud keskmiste ja noore-
mate juhtidega. Teadagi, oma sõjaväge 9. okt. meie
ei võinud veel nimetada lahingus karastatuiks ja ka
meie juhtkond omas veel vähe praktikat lahingu juh-
timises.“

Riia linnas 9. oktoobri õhtul kujunenud olukor-
da peegeldavad veel kaks Prantsuse saatkonna tele-
grammi. Prantsuse sõjalav Riias „Aisne“ andis lae-
vale „Francis Garnier“ Helsingisse üle raadio, mis
anti edasi Prantsuse sõjaministrile Pariisi ja saat-
kondadele Tallinnas ja Riias:

„Läti väed jätvavad täna 9. okt. öösi Riia maha
ja taganevad Jägeli jõe. Valitsus asub Segevolti.
Sakslased okupeerivad pea Riia. Jään Prantsuse

*) Generalis M. Penikis. Latvijas nacionālas armijas
ciņās 1919. gada vasara un rudeni, Rīga, 1931, lhk. 114

Missionäri Riiga. Ootan käskusi ja sündmuse are-
nemist. Laev „Aisne“ jääb Riiga.“

10. okt. telegrafeerib Prantsuse saatkond Riias
Tallinna, et „panique des autorités“ (võimude pa-
nika) põhjuseks olnud Läti vägede kiire taandumine
9. okt. õhtul. Telegrammis avaldati arvamist, et
Riia langeb päeva jooksul Bermonditi salkade kätte,
kuna Läti väed asuvad kaitsele Jugla jõe joonele.

Sarnane on siis olukorra peegeldus autoriteet-
selt allikalt ja erapooletult vaatejalt. Toodud and-
med näitavad, et olukord Riias 9. okt. õhtuks muu-
tus äärmiselt kriitiliseks. Riia mahajätmiseks olid
käsi antud ja kaitse tagasi tõmmatud järvede taha,
kuna taandumine öösi 9/10. okt. oli täies hoos.

Milline meeolelu valitses Riias sel silmapilgul,
seda kirjeldab kujukalt Läti luuletaja Ed. Virza,
mida tsiteerib A. P. ise järgmiselt:

„8. oktoober on see päev, mil ajalugu Lätille
andis selle pärja, millega ta tahab kroonida igat iga-
vikku väljavalitud rahvast. See oli õhtu täis õnne-
tust ja ahastust. mil suur hiiglane — Meeltesegadus
— mis kohutas Napoleoni kaardiväe Vaterloo lahingus,
kohutas ka Läti sõjamehi. „Põgenege, päästke
end, kes suudate!“ — kostis Riia tänavatel ja hirm
puhus selle hüüde pilvedest kõrgemale.“

Eesti ülemjuhatusel olid andmed olukorra tõsi-
duse kohta, mida omakorda kinnitas järgmine Riias
Tallinna antud telegramm (Tõlge vene keelest):

„Tähtajaline, salajane.

Peaminister Strandmannile, ärakiri kindral Lai-
donerile, Tallinna, mõlemate adresseid järgi.

Vastu võetud Riias 9. X 1 t. 10 min.

„Tallinna, Riias, ülemjuhataja staabist. Ilma
vastuseta. 506 kindral Laidonerilt.“

Delegatsioon saabub Tallinna kümnenenda hom-
mikul. Palun kohe telegrafeerida Teie tingimuste
peapunktid sõjalises konventsioonis. Seisukord on
kriitiline. Abi on täna tarvis. Riiga ei ole võimalik
käs hoida ilma Teie kiire abita. Saksamaa ja Ber-
monditi eesmärk — vallutada Läti ja Eesti.

Peaminister Ulman.“

Kuid juba varem — 8. okt. tolecaegne Läti vä-
gede ülemjuhataja kindral Simonson telegrafeeris
Eesti vägede ülemjuhatajale kindralleitnant J. Lai-
donerile järgmist: (Tõlge vene keelest.)

„Väga kiire. Tallinna, kindral Laidonerile. Tal-
linna Riias, ülemjuhataja staabist nr. 238, am. is.
8/10. 15.30. Vastuvõetud Riias 8/X 15 t. 10 m.“

Vaenlane ülekaalukate jõududega tugeva suur-
tükiväe toetusel tungib Riia peale. Käimas on kõige
ägedamad lahingud kogu rindel. Palun mitte ära
ütelda 2 soomusrongi saatmisest. Võin ma loota Teilt
kõikidest väeliikidest koosnevat abi. Riias, 8. oktoob-
ril 1919. a. 15.15. nr. 296/o. Kindral Simonson.“

Eesti poolt astunud sammud vastuseks toodud
telegrammidele peegelduvad järgmises Eesti vägede
ülemjuhataja kindralleitnant J. Laidoneri korraldu-
ses:

„Soomrongdivül, ärakiri generalu Simonsonu,
Riga.“

Saatke viibimata kaks soomusrongi Riiga Läti
sõjavägede ülemjuhataja käsutada abiks Läti väge-
dele, võitluseks Kuramaalt Riia peale tungivate sak-
sa-vene hattedega. Tallinn, 9.10.19. kell 1345 nr.
4689. Laidoner.“

Veel samal päeval vastas Läti välisminister Meie-
rovitš: (Tõlge vene keelest.)

„Kindril Laidonerile, Tallinn.“

Tulnud 9-10. 1919. a. 17/05. m. Vastu võetud
9-10. kell 16-14 m.

Südamlikult tänan Läti valitsuse nimel võidukat
(doblestnuju) Eesti armeed ja tema kuulsat juhti
(slavnago vođdja) oīlsa abi eest (za blagorodnuju
(Järg lhk. 10)

Bermonditi salkade kallaletungi puhul Riiale.

(Algus 9 lhk.)

pomoštš) ühiste vaenlaste vastu raskel võitluse momendil. Nr. 4012. Välisminister Meierovitš.

10. okt. kell 0800 jõudsid soomusrongid „Kapten Irv“ ja nr. 2 Riiga, kus neile sai teatavaks otsus Riia maha jätta ja selleks tehtud korraldused. Meie soomusrongid, karastatud võitlustes, leidsid, et Riia tuleb kaitsta viimse võimaluseni ja selle juures aktiivselt. Seepärast soomusrongide juhid oma arusaamisest ja sellest kujunenud otsuse tegid teatavaks Läti ülemjuhatahusele. Esialgul jäadi Riiga. Kuid olukorda Riias peeti veelgi väga tõsiseks, nagu see selgub alljärgnevast telegrammist.

Tallinna kindral Soots. Nr. 11. Väga rutuline. Rodenpois Eesti sõjaväe esindaja Latvias nr. 3 Tulu. 10/X 1919. a. 14-30 a. i/s. Vastu v. 10/X k. 11-30 m.

Seisukord Läti väerinnal on kriitiline. Läti vägi asub siin pool Düünat. Peale selle sakslased tungivad Üksküla ja Skriverere „Romershof“ peale meie soomusrong „Kapten Irv“ asub Düüna ääres ja pommitab Vene-Saksa seisukohti teine meie soomusrong seisab Jeegeli silla peal. Läti sõjaväed on vahet pidamata lahingute tõttu väsinud kaotused 80 protsenti nendest kes lahingutes osa võtsivad. Läti soomusrongid on vaenlase poolt võimetuks tehtud ja nende kaotused 70 protsenti. Vaenlane hoiab Riia linna suurtüki ja kuulipildujate tule all. Läti sõjavägi peale selle asub Jugla kindlustustes. Oleks väga tarvilik meie sõjaväge abiks saata muidu võib ette tulla, et vaenlane Riia linna ära löikab. Sakslaste plaan on Läti ja Eestimaa oma alla heitmine. Selle telegrammi sisu palume ka Läti delegatsioonile teatada. Palume kohe vastust.

Rodenpois, 10/X kell 11.30. Kapten Jürgenson, Peaminister Ulmanis, Välisminister Meierovitš.

Seepärast siis 10. oktoobri õhtul kutsuti meie soomusrongide juhid Läti ülemjuhataja staapi, kus neile tehti teatavaks otsus: Riia linn maha jätta ja kaitsele asuda Hinzenbergi positsioonile. Kuid

meie soomusrongide juhid tegid teatavaks Läti vägede ülemjuhatajale oma kateoorilist tahet Riiga kaitsmata ka siis, kui linn Läti väeosade poolt maha jäetakse. . .

Meie soomusrongide ilmumine Riiga ja nende dessantide väljasaatmine sildade juurde ei jäänud teadmata Bermonditi salkadele ja mõjus neile kainevalt, sest Bermonditi meeskonnad olid teadlikud Eesti rahvaväe sitkuses Landeswehri operatsioonis, eriti aga Võnnu all. Eesti soomusrongide jõudmine Riiga ja nende julge väljaastumine oli murdemomendiks kriitilises olukorras Riias. Sillad said suletud ja Riia ei jäetud maha.

Kindel on, et Daugava sildade langemisel Bermonditi salkade kätte oleks olukorda veelgi raskendanud ja Riia kaitsmine oleks muutunud küsitavaks. Riia langemine aga oleks toonud meid olukorra juurde nagu see oli Landeswehri operatsiooni algul.

Meie soomusrongid viibisid Riias 10.—23. oktoobrini. Sellel ajavahemikul aitasid nad Riia kaitsmist ja vastulöögi algust.

Siinkohal tuleb veel märkida, et soomusrongide tegevus Riias on meie abist vaid üks tegur: meie väed, kaitstes rinnet põhjapool Lubani järve, võimaldasid võitlust Läti vägedele Bermonditi salkade vastu.

Võitluseks Bermonditi salkade vastu oli ette nähtud meie poolt jõud ja nimelt: 16. okt. Eesti vägede ülemjuhataja kindralleitnant J. Laidoner oma direktiiviga käseb teha eelkorraldusi koondise moodustamiseks neljast jalaväe ja ühest ratsapolgust ühes suurtükiväega, toetatud veel kahe soomusrongiga liks kahele Riias avangardis olevale soomusrongile. Koondise juhtideks olid ette nähtud kindralmajor E. Pöder ja polkovnik (nüüd kindralmajor) N. Reek. Kas see koondis oleks suutnud Bermonditi salkadele vastu panna, ei tulnud üldse kaalumisele, sest väeosades valitses kindel ja vankumata võitlustahe. Väeosad olid karastatud ja juhtkond tuntud oma sitkuse ja ettevõtlikkuse poolest.

Bermonditi sõda.

E. Laaman.

„See oli õhtu täis õnnetust ja ahastust, mil suur hüilane — Meeltesegadus, kes kohutas Napoleoni kaardiväe Waterloo lahingus, kohutas ka läti sõjamehi. Põgenege, päästke end, kes suudate! — kostis Riia tänavatel ja hirm puhus selle hüüde pilvedest kõrgemale.“

Nõnda kirjeldab läti luuletaja Ed. Wirza, keda lätlased kutsuvad enda sõjamehelikumaks luuletajaks, 8. oktoobert 1919, kus Bermonditi alustas oma rünnaku Riiale.

Läti sõjaväe häälekandja „Latwijas Kareiwis“ (7. 10. 34) leiab, et see mitte päris nii pole olnud. Paanikat olnud küll; kui see aga kogu Läti sõjaväe ja tema juhid oleks vallutanud, siis oleks saatus ka Läti riigigi pühunud pilvedest kõrgemale.

Aegamööda kasvanud Läti vastupanu jõud, kuni ta ulatanud ühte ritta maailma parimate sõjakunsti eeskujudega.

Kuid veel teise tähtsa külje näeb „Latwijas Kareiwis“ võitlustel Bermonditiga: „Kui 22. juunil, esimest korda hävitades von der Goltzi jõude, eestlased võivad täie õigusega öelda, et siis oli neil peaosas vaenlase purustamisel, siis 11. novembril oli see Läti sõjavägi, kes näitas, et on päästnud veel palju tugevamat ja kardetavamast vaenlasest nii enda, kui oma naabri. Selles mõttes oleme meie siis täiel määral tasa ja selle tõe äratundmine võib luua ainult veel tugevamaid aluseid meie ja meie naabrite üksmeelseks koostööks tulevikus.“

Lätile oli tõesti võitlus Bermonditiga tema suurim võitlus. Kui vaatame Läti sõjaväe kaotusi Vabadussõjas, siis leiame, et alles sõda Bermonditi vastu oli Läti sõjaväele esimene ja ühtlasi kõige tõsisem operatsioon. P. Berzini andmetel langes lahingutes Läti sõjaväest:

L.-Lätimaa vabastamisel	. 17 ohv. ja	42 sõdurit
P.-Lätimaa vabastamisel	. 6 „ „	70 „
Bermonditi sõjakäigus	. 57 „ „	686 „
Ida-Lätimaa vabastamisel	. 33 „ „	597 „

Siit järgneb, et kuni Bermonditini Lätlil õieti sõda veel ei olnudki — oli ainult „väikesõda“. Alles Bermonditist algas „pärisõda“.

12. juunil 1919, parajasti, kui von der Goltzil olid Eestiga käimas vaherahu läbirääkimised, jõudis Saksamaalt endiste Vene sõjavangide salgaga Miitavisse lihitatud kaukaslase välimusega ohvitser, polkovnik Bermondit, kes end nimetas vürst Avaloviks. Sama mõistatuslik, nagu see luterlasest kaukaaslane, sama keeruline oli tema minevik.

Enne Jaapani sõda oli ta olnud Vladivostokis Primorski dragonite polgu kapellmeister. Jaapani sõjas teenis ta 1. Tshita kasakate polgus vabatahtlikust korntini. Hiljem astus protektsiooni abil 1. Peterburi vürst Menschikovi ulanite polku. Maailmasõjas oli kindral Mishtshenko üks adjutantidest, kus

silma torkas oma seltskondliku osavusega ja lõbususega. Kui sakslased 1918. a. okupeerisid Kiievi, siis ilmus sinna juba polkovnikuna (Segodnja, 28. 11. 19) „Pealaest jalatallani avantürist“, nagu Saksa kaitseminister Noske hiljem teda nähes ütles.

Krahv von der Goltz, kes ise liitriikide valju umbusalduse all seisis, nüüd sarnast avantüristi just vajaski. Landeswehr sai parajasti eestlastelt raskesti lüüa. Et ettevõtet Baltimaal siiski edasi ajada, oli vaja talle „vene värvi“ anda.

Mööduandvatelt baltlastelt nõudis von der Goltz 11. juulil Tukkumis raha ja kaasabi: Kui nad ei tahtvat kerjustena oma 700-aastaselt kodumaalt lahkuda või võitjale alistuda, siis peavad nad silmapilgu hädas mõtlema tulevikule, kus Saksamaa ja Venemaa jälle baltlastele midagi saaksid tähendama. Raha puudusel olla venelaste küsimus veel lahendamata. Ka sakslastega tulla kõik lepingud täita, riigisakslasi moonaga ja hoostega varustada, tulla hoolitseda, et nende üleminekut Bermonditi alla ei loetaks riigiärandamiseks (Goltz: Meine Sendung, lk. 229).

Samal ajal püüdis von der Goltz inglise sõjaväeesindajaid rahustada. Nende järelepärimiste peale, miks Saksa vägesid evakueerimise käsust hoolimata Kuramaale aina juure tuuakse, vastas Goltz 14. juulil, uued väed olla kasutatud juba juuni keskkohast saadik asetäitjateks äraviidavate väeosade ja eestlaste kallaletungiga kinniolevate Landeswehri kohale, Miitavi—Bauske rindele enamlaste vastu; Miitavist kaugemale ei olla neist kedagi saadetud. Üldse olla Saksa vägede plaanikindel evakueerimine Baltimaalt võimalik ainult küllaldase kaitse juures sisemiste ja väliste enamlaste vastu.

Saksa diplomaatia tuli abiks Saksa väejuhatause salaplaanidele. Saksa delegatsiooni esindaja Versailles von Lersner kaebas 6. juulil, Saksa väe taganemisega olla rahvusvahemused Lätimaal hädaohtu sattunud. Kuna liitriigid seal nüüd korra alalhoiu eest vastutada, pani ta ette, et sealsete Saksa vägede evakueerimiseks määrataks tähtajad Saksa väejuhatause kokkuleppel Läti valitsusega ja liitriikide kohapealsete esindustega.

See nõu võeti Pariisis vastu. Liitriikide valitsuste käsul astus siis nende sõjasaatkondade juht Baltimaal kindral sir H. Gough läbirääkimistesse von der Goltziga ja sai vastuse, sakslased ei mõeldagi Kuramaad evakueerida, enne kui Saksa huvid pole seal garanteeritud. Nad loobuda ka Ulmanise valitsust tunnustamast ja oma evakueerimist, nagu inglased seda soovitasid, mere kaudu toimetamast.

Gough kaebas siis Pariisi ja marssal Foch saatis sealt sakslatele käsu. Kuramaa evakueeritagi viibimata, ilma et mingisuguseid hävitusi toime pandaks. Läti valitsuse koosseisul ei tohtivat midagi tegemist olla selle evakueerimisega.

AKTSIASELTS

ÜHISELU

TALLINNAS, PIKK 42
KÖNETRAAT 442-04

TRÜKITUD

Valmistab igasuguseid
TRÜKITÖID

Laos igasugus. vallavalitsuse ja
vallakohtu raamatud ja planketid
Notaritele volikirja planketid
Advokaatidele kohtuotsuse
planketid.

NOODITRÜKK

Töö korralikule ja täpsele valmistamisele pannaakse erilist rõhku

Goltz tähendas aga 11. juulil oma päevikusse: „Gough otsustab siin kõik nende juures, kes seda endale meeldida lasevad, ja need on kõik peale minu.“ Liitriikide käskusid oli Goltz harjunud saama oma ülemustelt suusõnaliste lisandustega, neil ei olevat midagi selle vastu, kui ta enda vastutusel talitab täitsa vastupidid.

Goughi kutsel ilmus Goltz 19. juulil isikliste läbirääkimistele Olai juures. Neid algas ta brüskeerimisega, loobudes Goughi kätt vastu võtmast. Siis teatas, tal puududa instruksioonid oma valitsuselt; seletas, et värskeid vägesid olla ta hiljuti Saksamaalt juure toonud raudtee kaitseks. Evakueerimiseks vajada ta 74 päeva ja võivat seda algada vast siis, kui Saksamaalt saab veerevat materjali. Tema meestest, kes tahab, võida aga ka maha jääda, kui Läti koda nikud, kellele seal olla maad lubatud. Ei taheta neid lubadusi täita, siis ei vastuta tema tagajärgede eest.

„Enesestmõistetavalt,“ ütles Goltz oma mälestustes (lk. 235), „oli mulle aeglane evakueerimise soovitatav. Sest vahepeal võis Bermonditi korpuse vormeerimine täieneda ja peale selle selgitatud saada, kas leidub rahalisi ja poliitilisi eeldusi Saksa vabatahtliste üleminekuks Vene teenistusse.“

Gough oli aga von der Goltzist kaunis hästi aru saanud. Ta telegrafeeris 21. juulil oma välisministri lord Balfourile, Goltz tahta lubada Läti- ja Eestimaa tulevasele Venemaale tagasi vastutasuks sakslaste sealse koloniseerimise õiguse eest. Seks saavatki ta Vene vägede toetuse, keda Saksamaa palkaks ja varustaks. Lastakse Goltzil jääda Miitavisse, siis võib ta kogu maad halvata ja korra jalaleseadmist takistada. Rahukonverentsil tulla nõuda, et sakslaste evakueerimine algaks viibimata ja lõpetataks 20. augustiks. See lahendaks kõik tungivamad raskused Baltimaal.

Ka liitriikide valitsustel polnud von der Goltzi kohta enam illusioone. 30. juulil kiideti Goughi ettepanekud liitriikide ülemnõukogus heaks. Viga seisis ainult selles, et kohapeal polnud jõudusid, kes sakslasi oleks evakueeruma ajanud.

Goltz võttis aga Kuramaal järjest väljakutsuvama tooni. Kui Gough 2. augustil Olais talle ette heitis, et ta midagi pole teinud 19. juuli nõudmistele täitmiseks ning nõudis evakueerimise plaani, pörutas Goltz rusikaga vastu lauda: „Das werde ich nie thun!“ („Seda ei tee ma kunagi“).

Kohapealsetest sõjaesindustest saadeti siis inglise kolonel Tallents ja Prantsuse kol.-lt. Du Parquet läände aru andma seisukorrast, mis leiti juba olevat ähvardav (Du Parquet: L'aventure allemande en Lettonie, lk. 128).

Goltzi vihastuseks oli Saksa valitsus ise, seletades, et ta jõuetu olevat vägesid Kuramaalt välja tooma, liitriikidele mõtte annud sinna enda kontrolli saata. Liitriikide ülemnõukogu otsustas seks saata Prantsuse kindral Niesseli, asukohaga Tilsittis. Kuid see samm viis sakslasi aina enam oma plaanidega kiirustama.

Oma ülemjuhatahusele aruandmas käies sai von der Goltz kindral Groeneri enda nõusse. Eriti jagas Groener tema lootusi liidule tulevase Venemaaga: ühishuvid võitluses enamluse ja vastolus Poola vastu, Ida-Euroopa suure majandusbloki loomine, mis oleks vastukaaluks Maailmasõja võitjatele. Groeneri soovil tegi Goltz Weimaris ettekande ka president Ebertile ja välisminister Hermann Müllerile ja sai neilt nõusoleku, et see Saksa soldatite eraasjaks loetakse, kui nad vabatahtlikult jäeksid Baltimaale; sealsete Vene vägede varustamist aga valitsus takistama ei hakka. Kaitseminister Noske ütles koguni Goltzile: Entente tõttu ei või me muidugi venelaste varustamist ametlikult lubada, aga kui kusagil Ida-Preisimaal mingi juudi tarvitajate ühisus hakkab venelasi varustama (Järg lhk. 11).

Bermonditi sõda.

(Algas 10. Ihk.)

tama, siis ei ole selle eraettevõtte vastu midagi ütelda. Nende Saksa sotsialdemokraatlike valitsejate juures oli von der Goltz seda kergem oma plaane läbi suruda, et nende enesetegevuse August Winnig, endine volinik Baltimaal, nüüd Ida-Preisimaal ober-presidendina nõudis valitsuselt oma provintsi „etteulatavat kindlustamist Leedus ja Kuramaal“, seletades, et seal oleks juures puududa ententel üldise võimalus sakslaste evakueerimist läbi suruda.

Kui von der Goltz Berliinist oli tagasi pöördumas, lavastati tema äraolekul Miitavis Saksa sõdurite „mäss“. 24. augustil pidi esimene transport evakueeritavate vägedega lahkuma. Siis andis aga major Bischoff vastukäsu: väeosad jäävad Baltimaale, et oma nõudmisi maasaamise asjus läbi suruda. Sõdurid panid toime tõrvikrongikäigu ja järgmisel päeval rüüstasid Läti kasarmuid ja panku ning Inglise missiooni. Goltz, ehk küll sõdurite vastuhakkamist ametlikult laites, jäi nende väejuhatajaks edasi, et „alustatud asja võidule viia“, võttis koguni ühes Bermonditiga selle puhul nende paraadi vastu, kus „vabariiklikele“ sõduritele pani eeskujuks Preisi kuningaid.

Nagu juunis von der Goltzi sakslased läksid üle „Läti“ teenistusse, läksid nad nüüd, kolm kuud hiljem „Vene“ teenistusse. Lavastus oli uus, otstarve oli see sama: Baltimaad ei milgil tingimisel käest lasta.

Veel tegid liitriigid katset Judenitshi abil von der Goltzilt Vene jõu käest ära võtta. Inglise kindral Marchi esistumisel peeti 26. augustil Riias Eesti-Läti-Leedu-Poola-Vene väeesindajate nõupidamine, et 15. septembril alustada ühist pealetungi enamlaste vastu. Nõupidamise eel andis Judenitshi esindaja kindral Dessino Bermondtile edasi Judenitshi ettepaneku tulla oma väega üle Narva rindele. Bermonditi loobus: tema armee olla alles vormeerimisel ja pealegi puududa Narva all seljatugi. Tema tahtis pealetungi alustada seal kus ta on, üle Dvinski Velikije-Luki peale.

Nii inglased kui Judenitsh näisid esialgu sellega leppivat. March lubas Bermondtile läbi lasta Saksa maalt varustust ja Vene sõjavange, tingimisel, et ta varustuse eest sakslastele midagi ei maksaks ja oma väest sakslased ära saadaks. Judenitsh aga määras 5. sept. Bermonditi Vene väeosade juhatajaks Kuramaal ja Leedus, nõudes ainult temalt viibimatut pealetungi Dvinski ja Reshitsa sihis.

Bermonditi ei mõelnudki aga Marchi tingimisi täita, vaid ainult aega võita. Dessino telegrafeeris 12. sept. Judenitshile: „Saksa piiri sulgemine pani Bermonditi varustamise seisma. Mina osutusin prohvetik, sakslased aga näitasid oma nagu varem kui võis oodata, — selge, et töötasid meie laostamiseks.“

„Bermonditi istus loiku“, tähendas selle peale Judenitsh 14. sept. oma päevikusse: „Vaja püüda, et Bermonditi vägi tuleks siia, kõige parem, ilma tema eneseta.“

20. sept. anti inglaste kaudu Bermondtile üle Judenitshi käsk — tulla oma väega Narva alla. Bermonditi vastas seega, et järgmisel päeval allkirjutas lepingu, millega von der Goltz selle vägede ülemjuhatajaks Kuramaal üle võttis, kohustades ühtlasi talitama Berliinis asuva Vene „lääne valitsuse“ juhtnõude järele.

Siis sõitis 24. sept. Judenitsh ise Inglise kolonel Sherbrooke saatel Riiga, et Bermonditiga läbi rääkida. Bermonditi loobus Miitavist Riiga tulemast, seletades, et seal lätlased ta vangistaksid. Tema poole saadetud Judenitshi ohvitserile von Prüssingile lubas ta poolest suust umbes 1500 venelast paari nädala pärast Narva alla saata, teised jääda aga Kuramaale.

Lätlaste ultimatiivsel pealekäimisel saatis Judenitsh siis Bermondtile käsu, et kõik venelased viibimata üle tuleksid. Bermonditi jäi aga oma vastuse juure. Tema 75.000-lisel Saksa-Vene väel olla Dvinski rindel palju paremad väljavaated, eriti kui Judenitsh tema jaoks Saksa piiri ülesti avamise välja nõutaks. Saksa baas käis Bermondtile üle kõige.

Bermonditi operatiivsus täiendus veel uue joonega.

25. sept. tegi Bermonditi 300 miljoni margalise laenu J. P. Morgani pangalt „Lääne-Venemaa riigi varanduste vastutusele“. Hiljem selgus, et Bermonditi oli sisse veetud: Ameerika suurpankuri volinikuks oli end tembelanud keegi enamlaste agent, kes siis asja avalikkuse ette tõi. Selle müstifikatsiooniga olid enamlased tabanud ühel hoobil kahte jänest: julgustanud Bermonditi tegutsema, et teiste Vene valgete kaarte segi ajada ja teiseks raskendanud Bermonditi võimalusi tõsisemaks finantsoperatsiooniks.

Bermondtil pidi teada olema, et Judenitsh lähematel päevadel tahab alustada pealetungi Petrogradile. Kuid sellele seltsis veel teine põhjus otsustava tegevuse kiirustamiseks. Saksa kaitsemister Noske telegrafeeris 26. sept. Goltzile, et nõus on selle ettepanekuga komandot Miitavis venelastele üle anda. Evakueerimise edasise viivitamise puhul ähvardada ameeriklased Saksa maad kõige teravamate majandusliste repressaalidega.

Goltz ei jäänud enam aega oodata. Bermonditi kirjutas 1. okt. Denikinile, et peab eeskätt valla-

tama Riia ja selle ümbruse, sest et muidu Läti ja Eesti võivad, enamlastega rahu tehes, kõigi oma jõududega tema vastu pöörduda.

Oli vaja veel mingi ettekäändega sõjategevuse algamiseks. 6. okt. saatis Bermonditi Lätile nõudmise, et teda rindele läbi lastaks ja järgmisel päeval määras oma valitsusnõukogu, kelle esimehe koht pakuti endisele Judenitshi nõunikule, riigiduumi abiesimehele vürst Volkonskile, kuni selle päralejõudumiseni aga end. Vilno kubernerile, baltlasele krahv K. Pahlenile. Needra sõjaminister Wankin, kes sõjas Eesti vastu oli Landeswehri nimeliseks ülemjuhatajaks, määrati Lätimaa kindralkuberneriks. Siis algas Läti ja koguni Eesti vägede kallaletungide ettekäändel 8. okt. pealetung Riiale.

Kas oli Bermonditi rünnak teadlikult sihitud Judenitshi Petrogradi operatsiooni vääramiseks?

„Times“i tollaegne kirjasatja Helsingis John Pollock kinnitab (Nineteenth Century, 1920, January, 64), et vähemalt sakslased selles teadlikud olid. 2. okt. oli von der Goltz Kuramaal öelnud ühele Soome ajakirjanikule: „Judenitshi vägi ei saa iial võtta Petrogradi!“ Ja mõni nädal varem öelnud Saksa saadik Helsingis, vabahärra von Bruck: „Inglased mõtlevad, et nad võtavad Petrogradi. Ha, ha, ha! Ei iial!“

Saksasõbralised Vene politikategelased Helsingis — Thorshevski, Ber j. t. nähtavasti Petrogradi operatsiooni vääramist ei taipanud. Nad triumfeerisid oma lihtsameelset Bermonditi väljaastumise üle ja rõõmustasid Venemaa jälleülesehitamise pärast, kiitsid von der Goltzi Vene sõprust jne.

Judenitshile oli Bermonditi teatanud, et oma baasi kindlustamiseks võtab Düüna liini oma alla ja maršib siis rindele, Loode-Vene väeosaga ühinema.

Judenitsh vastas temale: Teie pole täitnud ainult minu käskudest oma vägede ületoomiseks Narva rindele. Teie olete ilma loata alustanud sõjaooperatsiooni ja lätlastele kallale tunginud. Ma kustutan teid ja teie väe Loode-armee koosseisust ja kuulutan teid Venemaa äraandjaks.

See needmistelegramm iseenesest Bermonditi ei kohutanud: ta vastas ülbete mõnitustega. Kuid tõsisemaks osutusid järeldused, mida tegid sellest eestlaste ja liitriigid.

Bermonditi rünnakust oli Riias kohe paanika puhkenud, millest Ed. Virza nii luuleliselt kõneleb. Läti väed olid Riia mahajätmas. Läti valitsus, pealinast lahkudes, saatis Eestile abipalve.

Viibimata saadeti Riiga Eesti soomusrongid N 1. ja 2. Teel Rodenpoisis kohtasid nad Läti peaminister Ulmanit ja välisministert Meierovitshit, kes soovitasid Riiga enam mitte sõita. Kuna aga Läti ülemjuhataja kindral Simonson, kelle käsutusse soomusrongid saadetud, veel Riias viibis, sõitsid soomusrongid sinna. Peaaegu tühjas Riias nõu pidades arvasid Läti valitsuse liikmed veelgi, et tuleks pealinn evakueerida ja Segevoldi vanade Vene kaevikutee jonnel eestlaste abil vastupanu korraldada. Inglased olla lubanud ka omalt poolt toetust ja töötanud koguni ka poolakaid ja leedulasi viia sakslaste vastu.

Kuna aga kõvemast sakslaste pealetungist midagi polnud kuulda, otsustasid Eesti soomusrongide juhid, kaptenid Hinnom ja Neps siiski soodsat Düüna kaitseliini mitte maha jätta. Ulmanis ja Meierovitsh teatasid siis, kui eestlased loodavad sakslaste üle jõe tulekut takistada, jäävad Riiga ka lätlased (V. Maa, 9. 10. 34, A. Hinnom).

„On arusaamatu, ütleb A. Hinnom, miks Bermonditi kogu Riia 9. okt. ei vallutanud. Takistust seks ei olnud. Kas ootas ta oma peajõude järele? Eesti soomusrongide sinnajõudmisest oli ta kohe informeeritud, aga muudugi suure liialdamisega Eesti jõudude üle. Alul nähtavasti ei juletud Düünat ületada väikeste jõududega, kuna hiljem olukord ei lubanud seda enam.“

Peale Eesti soomusrongide, kes kohe tegevusse astusid ja lätlaste kaasa julgustasid, tuli veel teine takistus. Inglise sõjalaevastik jõudis Düüna suhu, Bolderasse. Suvist Riia pommitamist Eesti sõjalaevadelt meele tuletades, jõudis von der Goltz otsusele, et Riia vallutamine siitsaadik on lootusetu, sest laevasuurtükid võivad Düüna sillad puruks lasta. Pealegi sai Goltz „mitte ebatõenäoliku teate“, üks Eesti diviis minevat Friedrichstadi all üle Düüna, et lüüa sakslastele kuklasse.

Need olid põhjused, mis Bermonditi panid 10. okt. Lätile pakkuma vaherahu. Kuid lätlased olid juba esimesest ehmatusest üle ja saatsid ainult uued abipalved Eestisse ja Poolasse. Eestis käis delegatsioon esiteks Valga advokaadi Zamueli, siis sotsialistide juhi Mendersi juhtimisel läbirääkimas sõjaliste operatsioonide koordineerimise, piiriküsimuse korraldamise ja abiekspeditsiooni tasu üle. Kuid kokkuleppele ei jõutud. Lätlased ei tunnustanud lepingut, mida nende saadik Rammann 18. veebruaril 1919 Eestiga piiride asjus teinud. Valka olid nad viimaks valmis siiski loovutama, kuid ei nõustunud, et Eesti vägi korraldaks oma okupatsiooni piirkonnas ka tsiviilvalitsuse ja et igal juhul, kuni sõjahädaohu mõõdamiseni, Eesti rinne jääks Salatsijõe-Stakeln-Marienburgi joonele.

Näib, et Bermondtil oli olnud liitriikide kohta liialdatud lootusi, mida temas õhutasid mõned Vene valged, kes mängisid „mõlemale hobusele“, s. o. nii liitriikide, kui saksa orientatsioonile. Berliini kauda

seisis Bermonditi ühenduses Venemaalt baltlase parun Korffiga, kes oli Koltshaki mereagentuuri informeerijaks Londonis. Korff kinnitas Bermondtile, et kõik liitriikide deklaratsioonid ja ultimaatumid Saksa vägede evakueerimiseks Baltimaalt on paljas bluff, mille tegelikke tagajärgi ei saa olema ja mille ainukeks otstarbeks on — rahustada Inglise ja Prantsusmaa avalikku arvamist.

Ses sihis tegutsesid Vene monarhistlised politikategelased Berliinis, kes toetasid kindral V. G. Gurkot, endist Maaimasõjaegset Lääne-rinde staabiülema, Vene valgete ülemjuhatajaks ja lootsid saada Bermonditi koguni rahukonverentsi tunnustuse. See oli Vene valgete kõige tagurilisem kamp, kelle leht Berliinis „Prisöv“ (4. nov.) seletas, et kui enesemääramist anda Eestile ja Lätile, siis tulla seda ju anda ka Peterburi Novaja-Derevnja mustlastelegi.

Endine riigiduumi esimees A. Gutshkov oli küll Bermonditi hoiatanud, et entent ei tohi provotseerida ja eriti ei tohi sõda enamluse vastu siduda Balti küsimusega, mis, kuigi iseenesest tähtis, olevat praegu väljaspool päevakorda.

Bermonditi oli seda siiski teinud. Lootuses liitriikide kannatlikkusele oli ta Düüna jõesuhu, liitriikide sõjalaevade lähemasse naabruses asetanud oma venelastest koosnevad väeosad. Kuid seegi ei aitanud.

Baltimerel teotseva Inglise laevastiku juhataja admiral Covan saatis 13. okt. Bermonditi ultimaatum — evakueerida Dünamünde, vastasel korral ähvardades tule avada. Ultimaatumi tõi kolm inglise ohvitseri adressiga: „Saksa vägede juhatajale oberst Avalovile.“ Haavatud Bermonditi vastas, et ta nii adresseeritud kirja ei saa vastu võtta ja Dünamündes ei asu sakslased, vaid Vene kasakad. Et selles veenduda, viidi koguni üks inglise ohvitser Dünamündesse, kus see venelastega teed jäi.

Poolteist tundi hiljem avas liitriikide laevastik Prantsuse kapteni Brissoni juhatusel Riia lahelt 15. okt. kell 13 tule ja purustas Vene rügemendi, mille jäänused lätlased üle jõe tulles vangistasid (Bermonditi, 209, Du Parquet, 182). Seega oli von der Goltzi „viimasel võidul“ ots peal, — liitriikide laevadel avanes nüüd võimalus Riiga tulla.

Tulivihane Bermonditi ähvardas kaebada Koltshaki ja Denikini ees, et Covan toetab Läti mässajaid Vene vägede vastu. Covanil oli kerge vastata, et ta ei saa Vene väejuhiks pidada ohvitseri, keda Judenitsh kuulutanud isamaa äraandjaks.

Eesti soomusrongide abi oli Läti väe taganemise seisma pannud. Liitriikide laevastiku toetus aitas vastupealetungile üle minna.

Oktoobri jooksul korraldati Läti vägi ümber ja täiendati mobilisatsioonidega. Vahetati ka ülemused, keda paanikas ja taganemises arvati süüdi olevat: ülemjuhatajaks sai kindral Simonsoni asemele polk. J. Balodis, selle staabiülema polk. Ed. Kalnini asemele al-polk. Ed. Laiminsh ja hiljem polk. P. Radsinsh. Liivimaa diviisi ülema polk. Zemitan asemele polk. Penikis ja Riia polgu ülema polk. Schmidt asemele polk. Apinis. Novembri alguks, kui üldine vastupealetung algas, olid lätlased Bermonditi vastu koondanud 544 ohvitseri ja 10.662 täaki.

P. Radsinsh ütleb jõudude vahekorraldus olnud Bermondtil 47.000 meest Läti 20.000 vastu. Seega rohkem kui 2 kordne ülekaal. Miks see end maksma ei suutnud panna?

Üks suur põhjus oli vististi — Bermonditi vägede demoralisatsioon. Saksa välisminister Hermann Müller ütles 9. okt. Saksa rahvuskoogus, suur osa neist vägedest olla seiklejad, kes tahavad „Vallensteini laagri“ ulaelu elada. Vene valgete leht Berliinis „Golos Rossii“ (23. okt.) ütles veel lähemalt: Juba 1918 lõpul ei olla saksa vägede jäänused Baltimaal erinenud Saksa vägedest Rumeenias, kellest nende juht Mackensen olla öelnud: „200.000 sõduriga ma läksin Rumeeniasse, 200.000 spekulandiga ma tulin tagasi.“ Bermonditi „Vallensteini laagris“ valitses aga lausa prassimine, kaardimäng, joomine, kauplemine, — silma all ohvitseridel, kelle põlvedel istuda „halastajad õed.“

Ka Eesti sõja kogemus von der Goltzi vastu näitab, et tõsisemaks vastaseks oli ainult baltlastest (Järg Ihk. 12)

LAUATARBED MARGIGA:

MUNK

HOBEDASTI
DÜSHOBEDASTI
ALPÄKKASTI

ON

KUULSAD EESTIS

JOH. KOPE

KALLISEMETALLISAADUSTE JA LAUATARBEDE TOOTJA KULLASEPA ÄRI

TALLINN

Kodus.

— „Käisin naabri pool, laenasin leiba, meil omal seda pole ammu enam.“

— „Aga mida teie siis sõote?“

„Kartulid meil on ja piima saame, muud küll pole...“

Laua juure asudes Oja söögiisu oli hoopis kadunud. Ta maitses paar suutäit kartulileent, kui see ei tahtnud kuidagi minna alla. Kogu aeg kibeles kurgus. Nutta oleks ta tahtnud, kuid mitte süüa.

Seesugune olukord tegi tema sõnakehvaks. Ta istus ja mõtles üksinda, kuid teistelgi polnud enam juttu. Viimaks olles asjaolud kaalunud järele ta ütles:

— „Noh mis siis nüüd saab, mis siin tuleks teha? Minu nõu on seesugune, et kui minna lelle juure, kas ta annab hobust linna sõitmiseks? Meil on mehed kõik praegu linnas ja paljudel on raha, igaüks laenab mulle niipalju kui soovin. Laenan siis ja teie toote omale linnast mis teil tarvis ja hobuse ostate ka niipea kui võimalik. Küll ma nende võlgadega tulen sõjalõpuni ise toime.“

Ta süda sai hulga kergemaks kui nägi, et kodused nõustusid sellega, hoolimata sellest, et see tähendas ka tema kiiremat tagasi minekut. Oieti reamees Ojal oligi kaks soovi — aidata koduseid ja ka ise pääseda rutem minema sellest hädade pesast. Nende mõne tunni jook-sul, mis olid möödunud kodus, juba lahinguelu ja sõdu-

rite keskkond näis talle mingi teise ilma, kus pole muret ega hoolt, südamevalu ega kannatust. Mida kiiremini saaks oma kompaniisse tagasi, mida rutem jääks maha kodu, seda parem oleks. Sest nii kui ta ka ei armastanud kodu, see oli siiski nüüd muutunud õudsemaks kohaks mida ta näinud.

Kui nad isaga astusid õuest välja, saatis neid ema jumalaga jätmisel ja puhkes nutma.

— „Nüüd sa lähed jälle ära kodust ja tea mis sinuga juhtub! Iga õhtul, kui lähen magama, mõtlen kus sinul on oma pease praegu... Ja kui istume laua juure, siis mõtlen, missugust häda ja nälga sina võib olla sel ajal pead nägema...“

Reamees Ojale kippusid vägisi keelele sõnad, ta tahtis ütelda, et nemad ei pea muretsema tema pärast, vaid tema nende pärast. Tahtis ütelda, et tema elu sõdurina võõrsil on siiski sada korda parem, kui teistel siin vaenlase poolt rüüstatud kodus.

Kuid ta jättis selle ütlemata. Võib olla ema arvaks, et poeg ei hooli enam nende õnnetust kodust, võib olla need sõnad teeksid emale haiget. Ja kas seda usutakski...? Ta silitas ema halliksminevaid juukseid, suudles teda, viskas siis püssi rihmaga õlale ning läksid koos isaga onu juure kauplema hobust linna sõiduks.

Kuid õuel seisis ikka ema, pühkis silmi ja mõtles sama mõtet:

Kui raske, on pojal seal sõjas, milliseid hädasid ta peab nägema, millist viletsust kandma! Kas ta seda kõike meile õige rääkiski...!

Peatus Kriushi külas.

Loodearmee pealetung 1919. a. oktoobri alul arenes mekiirelt; peagi võisid nad juba omaks nimetada Tsarskoe-Selood ja Pavlovskit. Pulkovo kõrgustike eel aga tekkis peatus ja 21. okt. varises pealetung ning arenes peagi taandumiseks, mis muutus seda paanikalise-maks, mida lähemale nad jõudsid Eesti piirile. 7. nov. olid punaväed juba Peipsi järve ääres, vallutades Oudova linna.

Meie vägedel tulid jälle kibedamad võitluspäevad. Väljapatari nr. 16, mis seisis varus S. Soldino mõisas, sai 14. nov. pealeõunal käsu kohe välja sõita ja asuda positsioonile Jaamaküla rajooni. Patari ülem leitnant H. Vilipus saatis kell 17.00 taretajad Kriushi külla, kus kavatses peatuda patareiga mõne tunni, et veidi lasta puhata hobuseid.

Taretajad, lähenedes Kriushile, nägid juba kilomeetrite kauguselt küla kohal tulekuma. Näis, kui oleks küla põlenud. Jõudes metsa vahelt Narvajõe kaldale, selgus kuma tõeline põhjus. Kriushi küla ümbrus oli täis tulelõkkeid, mille ümber soojendasid end sajad sõjapõgenikud ja paanikalisel taandumisel Loodearmee sõdurid. Viimaste taandumine oli just haripunktil, sest 14. nov. kell 14.30 langes punavägede kätte Jamburgi linn.

Kriushi küla tänavad, valgustatud tulelõkkeist, olid täis edasi-tagasi sõeluvaid inimkogusid. Poleks kõrvu kostnud laste nutt, naiste hädaldav kisa ja väsimusest ning alatoitlusest lõppevate hobuste inisemine, oleks võinud arvata, et külas peetakse püha, „prasdnikut“.

Lõkete ääres istuvate inimkogude keskel võis näha üksikuid, kes tegelesid toidu valmistamisega, keetes teed, küpsetades kartuleid või sõtkudes Loodearmee sõdureile leiva asemel antavast jahust pätsikesi, mida sõid tule küpsetatutena.

Külaelanikud ise olid nagu kadunud sellisesse rohke kearvulisse võõrasse massi, mis haaras oma hõlma kogu küla, massi, kes püstitas tulelõkkeid kui uusi ehitisi, mille keskel kõndisid ahastus, valu ja nälg.

Taretajad, leidnud üles küla vene komandandi maja, astusid maha sadulast. Nende vanem astus majja, et kõnelda komandandiga külas peatumise võimaluste üle. Maja sisemus oli valgustamata ja esimesel sammul tundus jala all inimkeha; valgustades elektrilambiga tuba, selgus, et kogu põrand oli täis magavaid mehi — komandandi sõdureid. Lambivalgus, tungides läbi uksepraad kõrvalt, häiris, nähtavasti, poolunust valve sõdurit, kes ilmus uksele ja küsis, keda soovitakse. Saanud kuulda, et soovitakse kõnelda komandandiga,

ütles, et „blagorodie“ juba magab, olgugi et kell oli alles 20.00. Astudes kõrvalt, selgus tõesti, et toas olevas sängis magas keegi, kes end viimaks häälekõmina peale liigutas ja ajas istukile. Tõusja oligi küla komandant. Kuuldes, et nõutakse ruume, laotas ta käsi ja ilma, et sõnagi oleks lausunud, heitis uuesti pikali.

Vahepeal väljasseisvate patari taretajate ümber oli aga kogunenud 7—8 püssidega relvastatud Loodearmee tunnuseid kandvat sõdurit, kes pärisid soravas eesti keeles järele, kas nemad võiks olla millegagi kasulikud; olevat pärit Oudova ümbrusest eesti asundustest, astunud taandumisel Loodearmee ridadesse ning nüüd, kodumaa piirile jõudes, soovivad üle minna Eesti väkke. Mehed liitusid patari taretajatega ning näitasid külas maju, kus patari võiks peatuda.

Lähemal vaatlusel selguski, et paremad majad külas olid peaaegu tühjad ning mõningate ümberpaigutustega, ilma et selle all oleks kannatanud Loodearmee tagala kanglaste mugavused, vabanesid kaks maja patari tarviduseks. Hobuste ulualla asetamiseks puudus aga igasugune võimalus, kuid küllaldast tuulevarju pakkusid vene talude kinnised hooivid.

Kell 21.30 saabus patari külasse, kus viibis kuni kella 03.00-ni 15. novembril, mil jätkas oma teekonda edasi Skorjatina-Gora suunas, kuhu jõudis kell 08.45. Kogu teel tuli vastu Loodearmee üksikuid vähemaid sõduritesalku, näol ükskõiksuse ja väsimuse ilme, seljas palitu asemel põrandavaibad või koguni õhukesed suvepluudid.

Kell 15.00 asus patari positsioonile pool kilomeetrit läänepoolse Jaama küla, et toetada oma tulega 1. ja laväepolgu II pataljoni paremat lõiku.

18. nov. puhkesid Narvajõe ülemjooksul lahingud meie ja punaväe vahel, millest osa võtsid ka Loodearmee osad. Patari toetas oma tulega jalaväe osi, tulistades Suur-Perevoloka, Kuikin-bereg ja Malintsevo külasid. Punavägi peatus.

Kaks päeva hiljem, 20. nov., pidasid Loodearmee osad Narvajõe ülemjooksul oma viimase lahingu ja valgusid läbi meie kaitsejoone laiali, jättes oma liini meie vägede kaitsta. kes seda tegid auga kuni vahe-rahuni.

R-ch.

Üleskutse.

Saatke dokumente ja isiklikke mälestusi Vabaduse-sõja arhiivi!

Vabadusesõda oli Eesti kangelaslik heitlus oma olemasolu eest. Ta annab paljudele tulevastele põlvetele väärtuslikke õpiseid väljapääsuks rasketest olukorrast. Selleks on vaja kokku koguda jäädavaks alalhoidmiseks kõik dokumendid, märkmed ja isiklikud mälestused, mis käsitlevad Eesti rahvuslõkude vägede loomise ja Vabadusesõja sündmusi 1917—1920. a.a. See olgu kaasaegsete pühaks kohuseks

Vabadusesõja Ajaloo Komitee teotseb ajaloo uurimise kõrval materjalide kogumise ja korraldamisega. Arhiivi on koondatud rahvusväeosade organiseerimise, Vabadusesõja, „Omakaitse“, kaitseliidu jne. materjale ümmarguselt 1,7 miljonit lehte. Materjalides on aga siiski suuri tühikuid. Nende täitmiseks on tähtis iga dokument, mis siin-seal alles hoidunud. Sõjast osavõtnute poolt on seni antud arhiivi juba üle 81.500 lehte materjali. Eriti väärtuslikku materjali suurel arvul on andnud rida Vabadusesõjast osavõtnuid vanemaid kaitseväge juhte ja seltskonnategelasi ning mitmed kaitsevälise ilmega seltsid. Komiteel on andmeid, et paljudel isikutel leidub veel kodus suuremal ehk vähemal määral materjali.

Tähtsad on kõik dokumendid, päevaraamatud, isiklikud mälestused ja kirjad, mis puudutavad tolle-aegseid sündmusi, meeoleolu, traditsioone jne. Isiklikku ellu puutuva materjali hoiab arhiiv kindlas saladuses. Selle kasutamise kohta võivad materjali andjad üles seada tingimusi, mida arhiiv täpsalt täidab. Isikliku materjali eest makstakse soovi korral tasu. Ka valmistatakse materjalist soovi korral ärakirjad.

Palume kõiki Vabadusesõjast osavõtnuid kokku koguda nendel säilinud Vabadusesõja materjalid ja nad ära anda Vabadusesõja arhiivi jäädavaks alalhoidmiseks. Arhiiv asub Kaitseministeeriumis, Vabadusesõja Ajaloo Komitee korralduses, Pagari tn. nr. 1, telefon. nr. nr. 120, 195, 273. Materjale võtavad vastu edasisaatmiseks kõik kohalikud kaitseväge ja kaitseliidu asutised.

Vabadusesõja Ajaloo Komitee.

Kõik hooaja kodu- ja välismaa riidekaupu suures valikus

soovitab

Int's magasin

H. Gutkin

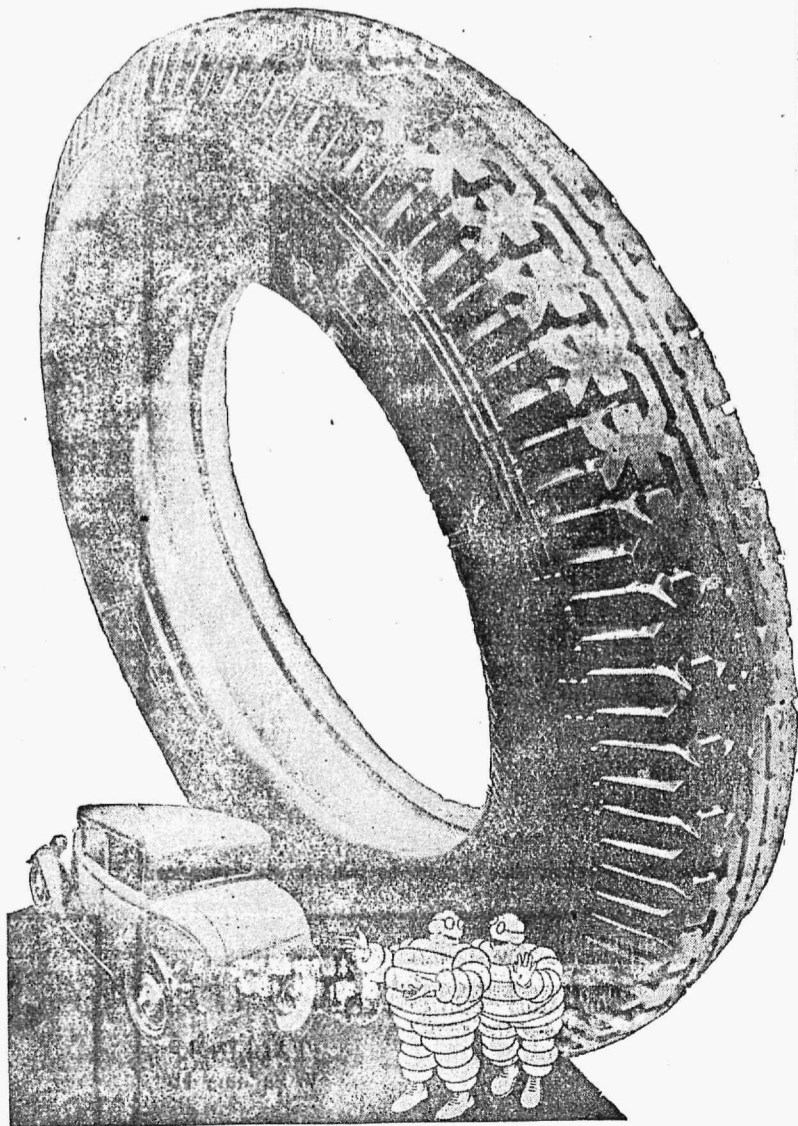
TALLINN,

Viru 4. Telefon 436-46.

„Meriklubi“

S. Karja 18

Telefon 449-93

O/ü. Tarmo

TALLINN, Narva mnt. 6

Osakond: Rakveres. Sikk tän. 5.

Ostame

peekoni- ja pekisigu, veiseid, vasikaid ja eksportlambaid.

Müüme

igasuguseid tapamaja-, vorsti- ja konservivabrikusaadusi, kirjut pesuseepi ja väärtuslikku jõutoitu — liha- ja kondi-
jahu segu ning verejahu.

Ühisus

„Estonia Eksporttapamajad“

Tallinn,

Suur Tariu maantee 101.

Postikasti 33, telefon 309-53 ja 305-51.

OTELL - RESTORAN PETERBURG

RATASKAEVU 7. TEL. 426-33.

TOAD jooksva sooja ja külma veega.
Tubades telefon.

EINED kella 12—2.

LÕUNAD kella 2—6.

RESTORAN kõigi alkoholsete jooki-
dega.

MUUSIKA igal õhtul alates kella 8.
Mängib kontsert-trio h-rad R. Levin, A. Tomingas
ja S. Rozdestvenski.

Eesti Ühistegeline Kindlustus-Keskseits

Vastastikuste kindlustus-
seitside keskkorraldus.

Edasikindlustus
Nõuanne.
Välisrevisjonid.

TALLINN, Suur Karja tän. 19.
Postkasti 122. Kõn-traat 426-83.

K-m. NEPTUN

Telegr. „NEPTUN“
Kõntr. 459-86.

TALLINN,
V. Sadama 11.

Toiduainete, laevatarbete lak-
kide ja värvide kauplus.

Laevade paranduse tööstus.

J. SOONSEIN

ESIONIA TEATRIMAJA 8

soovitab

ilusaid portsellan lõuna
ja kohvi serviise

Eesti mustrites.

Teie

sissetulek on langenud!

Meie hinnad on aga roh-
kem alandatud,

ja et Teie võiksite kergemini osta,
võimaldam- Teile

järeilmaksu 7 kuud.

Tulge ostke meie juurest:

Naister-, meester. valmisriideid.

K-m. L. Karschenstein

Tallinn Haru 23.

Tallinn, Haru 23.

**O/ü. Riieturite
Ühiskaubamaja**

S. Karja 19 Telef. 455-77.

RÜK'il

on alati saadaval
suures valikus pa-
rimaid ülikonna,
mantli ja palitu rii-
deid kodumaa ja
Inglise vabrikust.

PROBITAS

Tallinn, Pikk 28.

Puude ost & müük
suurel ja väikesel arvul.

Tulekustutajate „MINIMAX“ esindus.

Karusnaha-tööstus
Vennad A. & R. HOFF

Vabrik: Viljandis, Jaama t. 8.
Ladu: Tallinnas, Vene t. 13.

Soovitame oma vabriku

Kodu- ja välismaa karusnahku,
karakul-, skunks-, kangur-, opossum-
ja kõiksugu imitatsioone, nagu nugis,
murmel, nutritt, oposett j. n. e.

Oma tööstuse tarvis ostame kõrgema
päevahinnaga igasuguseid kodu- ja mets-
looma nahku.

Linoleum

**Vahariie
Kalossid**

S. Kull

Tallinn, V. Posti tän. 8.

Kuna Eesti-Briti kaubalepingu põhjal jällegi
avanes võimalus inglise kaupu importeerida ja
kaubad kohale on jõudnud
siis painun austatud ostjaskonda, pidada silmas minu kaupade
kõrget kvaliteeti ja odavaid hindu
teha oma ostud ka tulevikus minu ärist.

Pühendades oma oskuse ostjaskonna soovide rahuldamiseks,
jään suurima tugupidamisega

Kermann Friedmann

Inglise kalevi- ja manufaktuuri omanik
Tallinn, Viru 23.

O-ü. „Mootor“

Autobuseliinid –

korralikud autobused ringsõitudeks –

Peakontor; Kopli 38, telef. 450-52.
Lükkumiskorraldaja Veneturul telef. 305-45

Tallinna Juudi Ühispank

Vene 6.

Telefonid: 448-25, 448-26, 448-27.

Toimetab kõiki pangaoperatsioone
sise- ja välismaal.

SAKU ÕLLELADU

RAKVERES PIKK UULITS 24 TELEFON 2-86.

**Õlled, keedetud môdu,
limonadid ja selters**

tuntud headuses igal pool saadaval.

Narva
**Linaketramise Manufaktuuri
Ühisus**

end. Linaketramise vabrik parun A.L. Stieglitz

PEAKONTOR:

Tallinn, Suur Brokusmägi nr. 10.

Telefon 442-33 ja 442-34.

Valmistab sise- ja väljamaale:

Parimast kodumaa linast: pleegitud
ja pleekimata käterätikuriie, lauapesuriie,
voodipesuriie, kleidiriie, käsitööriie, voodri-
vaheriie, madratsiriie, purje- ja presendiriie
vihmakindlalt impregneeritud.

Voodiesised vaibad, põrandariie, king-
sepa-, sadulsepa-, käsi- ja masinaniit, hee-
geldamisniit, kalameeste nõõrid, sidumisonõõr,
pakkimisriie, kotiriie ja kotid linast ja
dshuudist j. n. e.

Riigi Sadamatehas

Tallinn, Merepulestee 13. Tel. 428-12.

Telegrammi aadress „Riikdok“.

Aurukatelde, aurumasinate, gaasi- ja nafta-
mootorite ehitamine ja parandamine. Stantsimine,
pressimine ja sepa tööd, nagu kurbelvõllid j. n. e.
Vabrikute sisseseadete ehitus, korstnad, retordid,
transmissioonid, turbapressid, baggerid, transpor-
töörid j. n. e.

Veskite sisseseaded: kroovimise ja koorimise
masinad, valtstoolid, jahvatusmasinad, sõelvärgid j. n. e.
Põllutööriistade terasosade valmistamine. Üle
riigi tuntud suurükiterasest valmistatud sahaterad
(adraninad) igal ajal saadaval. Kokkil-valust veski
valtsid, rattad restid. Perliit-valust silindrite särgid
ja silindrid.

Metalli kokkukeetmine elektriliselt ja atsetüleeni-
ga
**Uus ja odav viis piimanõude ja meierei
masinate tinutamisega alal sula metalli peale-
pritsimise teel.**

Hinnad odavad ja eeskujulik tööd.
Suured materialide tagavarad ja ajakohane sisse-
seade kindlustavad tellimise kiiret täitmist.
Eelarved ja projektid tasuta

SUKATÖÖSTUS

LHA

Kui Teie uut

CONTINENTAL'i

veel ei tunne, siis ei tunne Teie meie aja kõige täiuslikumat ja prakti-
lisemat kirjutusmasinat. Lubage meile Teile maksuta ja ostukohustuseta
CONTINENTAL'i demonstreerida. Teie ei kahetse seda fiial.
Osamaks võimalik.

Maailmakuulsad rootsi arvutusmasinad ORIGINAL-ODHNER.

K-m. Lier & Rosbaum
Viru tän. Nr. 7.

Külalastage

B. Rubanowitsch'i valmisriieteäri,

Harju tän. 22/24, tel. 436-95.

Alati rikkalikus valikus

naiste ja meeste valmisriideid.

Müük riigi ja omavalitsuse teenijatele orderite vastu

Kaubamaja
Th. Kaarmann

**Klaas,
portselan,
majatarbed.**

TALLINN, RAEKOJA UUL. 10.
TELEFON 452-83.

ALEX. ED. JÜRGENS
MEHAANILINE GRANIIDI JA MARMORITÖÖSTUS
ASUT. 1851 * TALLINN: KAUPMEHET. 7
VALMISTAMINE JA LAAGER: HAJA KAUNIS-
TUSESEMED, MONUMENDID JNE.

Nüüd on soodsaim aeg
mälestussammaste tellimiseks.

ÜHISUS
„VOHMA EKSPORTTAPAMAJA“

Kauplused:

Valli tän. 10 Urla majas, tel. 441-59
Poska tän. 28
Turukaubamaja kaupl. Nr. 26
Külmhoone ja jäätehas Väike Karja 1

Võetakse hoiule toiduaineid.
Müügil Ülemistejärve veest valmistatud kunstjää.
Tellimised täidetakse koju kättesaatmisega.

Masinaehitusvabrik

A/S. Franz Krull

Tallinn, Kopli 68. Oma keskjaam 425-35.
Osakond Tartus: Raevoja 13, tel. 17.

Vabrik on Eestis kõige suurem ja täielikum oma alal ja suudab rahuldada tarvitajate nõudeid, töötades järgnevate osakondadega: *katalsepa, mehaanika ja treimise, sepa, malmi ja vasevalamise, puutöö, maaldri ja põllutöömasinate alal.*

Jätku on vabrik oma ülesannete hulka võtnud põllutööriistade valmistamise, nagu: *adrad, äkked, mitmesugused hektimasinad, viljasorteerijad, hobuserahad, kartulivõtmise masinad, toomatoidu aurutajad, eriaparaadid ristikeha peksmiseks, milliseid iga viljapeksu masina külge asetada võib.* UUDISENA *Viljapeksumasina ühes ristikehaapeksu seadeldisepa.* Alati suurel hulgal ladus heast terasest adra hõlmu- ja -terasid valmis ja poolvalmis kujul.

6
8

kuud järelmaksu ostjaskonnale

Suur valik valmisriideid mis valmistatud asjatundlikult, paremast materjalist ja viimase moe järele

Daamidele ja härradele sügis- ja talbhooajaks

Kõige suurem nais- ja meesvalmisriiete äri Eestis

Külastage meid ostusunnita!

DIRU A. RUBANOVITSCH DIRU

Modelle paateaknale välja ei panda. Tellimiste vastuvõtmine

Raudteelastele
on müük ilma
orderita

Narva
Kalevi Manufaktuur

Valmistab:

meeste ja naisterahva mantliriideid, kõiki vormiriideid, ülikonna-, fraki- ja püksiriideid, daamide kostüümi- ja kleidiriideid, õpilaste kalevit, piljardikalevit, villaseid kangaid tehniliseks otstarbeks.

*

Kõigis paremates riideärides ja rätsepadeltsaadaval.

*

Vaatamata kõrgele headusele äärmiselt odavad hinnad.

Aktiaselts

„Eestisiid“

soovitab

siidi-, poolsiidi-, puuvilla- ja mööbliriidet.

UUDISEID HOOAJAKS.

Praak ja restide müük suure hinnalandusega vabriku ladudest:

TALLINN, Viru t. 14, tel. 447-87 ja Viru t. 5
TALLINN, Laadaplats nr. 70.
TARTU, Aleksandri t. 6, tel. 1-95 ja Poe t. 5.
VILJANDI, Tartu tän. 1-a, tel. 30.
PETSERI, Turuplats 17.
NARVA, Peetri plats 1.
RAKVERE, Tallinna tän. 27.

Eestimaa Pimedatele
Abiandmise Selts.

Tallinn, Tõnismägi 8. Kõnetr. 453-99.

Kõige odavamalt ostate meie harjatöökojast

harju.

Müük laos en gros ja en detail.

Ostes meilt, võimaldate pimedatele tööd.

Piiritusepuhastamise Vabrikute O-ü.

„TALLINNA
VIINAVABRIK“

(ROSEN ja Ko.)

ühes

parfümeeria-osakonnaga

Kõige paremad konjakid, liköörid, napsid ja Eau de Cologne j. n. e.

Tallinn, Merepuiestee 15. Tel. 304-26.

Esindab:

Hambapasta „STOMATOL“.